

วงศ์เจ้าพระยานคร
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

และ

โคลงสี่สุภาพ
ฉบับของ
พระยาโกมารกุลมนตรี

พิมพ์เป็นครั้งแรก ในงานฉลองนักษัตร
นายไช้ โคมารกุล ณ นคร

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

089.95911
พ 7178

2001

วงศ์เจ้าพระยานคร ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

และ

โคลงสี่สุภาพ

ฉบับของ

พระยาโกมารกุลมนตรี

พิมพ์เพื่อระลึก ในงานฉลองนิทรรศการ

นายไช โคมารกุล ณ นคร

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

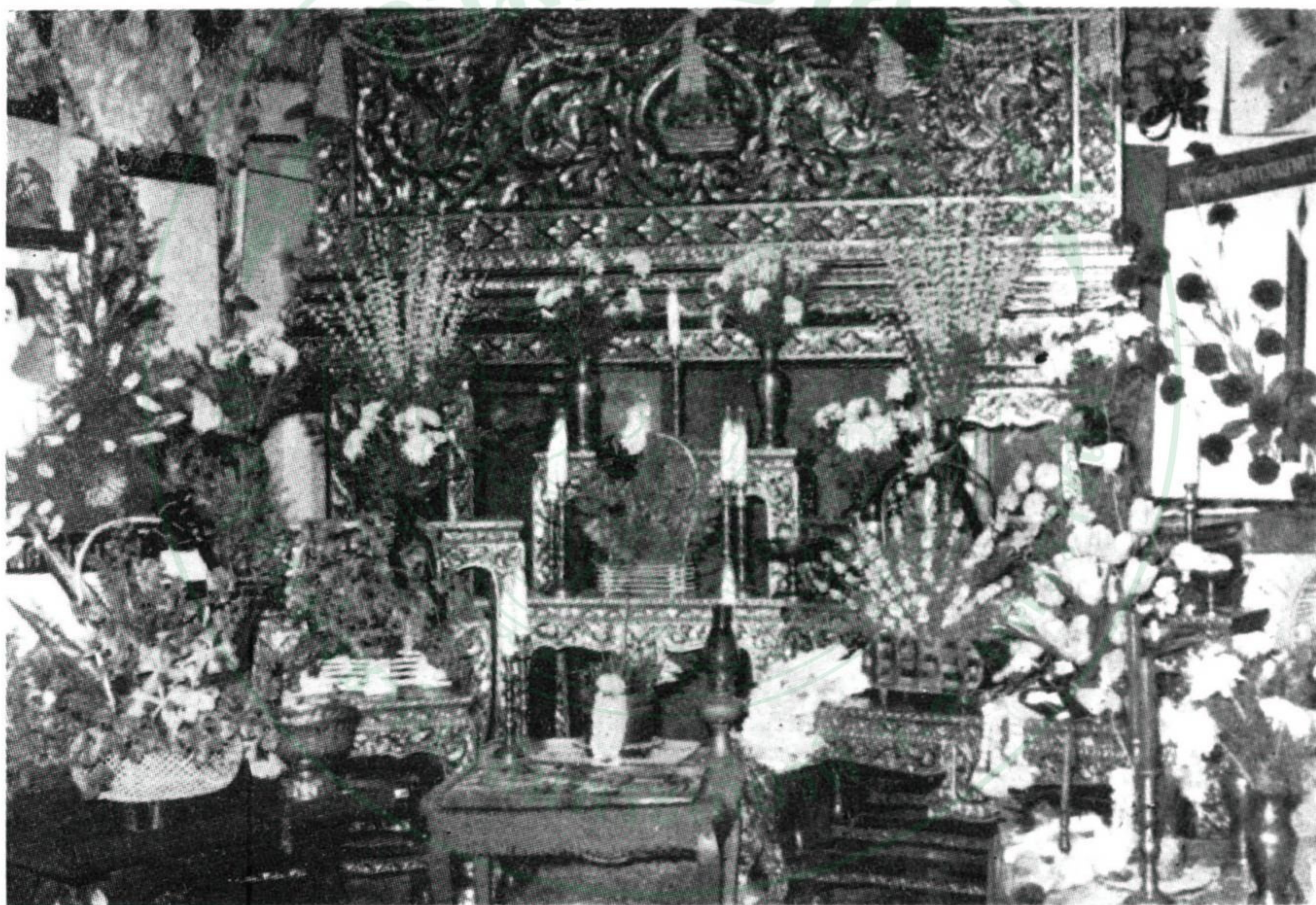
วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

นายใช้ โกมารกุล ฦ นคร

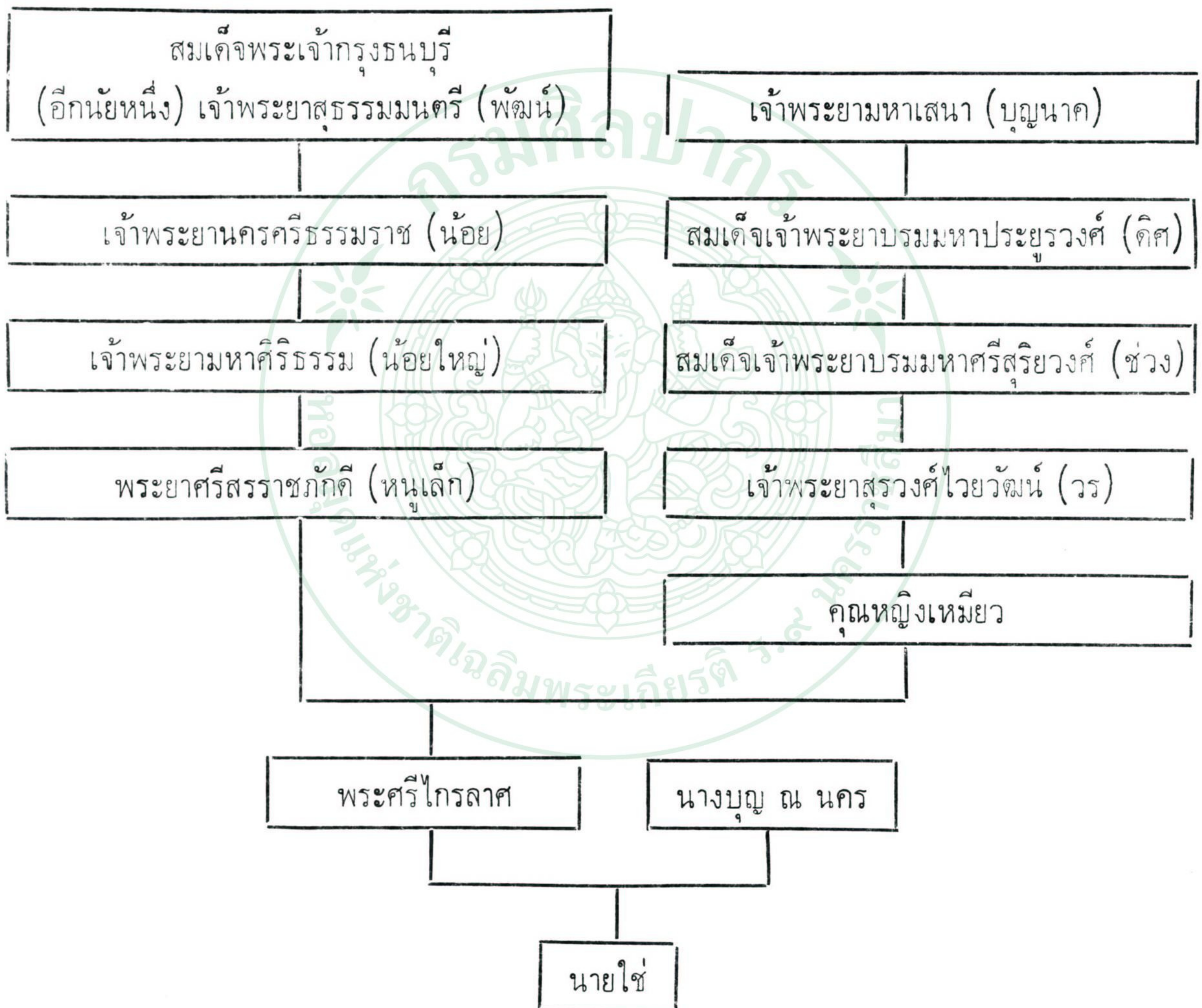
ชาติะ 7 มกราคม 2446

มรณะ 27 ตุลาคม 2512

ตั้งสวดพระอภิธรรม
ที่บ้านลาดพร้าว

สายสกุลของ
นาย ไซ โกมารกุล ณ นคร

๘๖ พ่อทรกและเคารพของลูก

ไม่มีใครเลือกที่เกิดได้ แต่ลูกก็ภูมิใจที่เกิดมาเป็นลูกของพ่อ เพราะพ่อเป็นคนดีที่สุดใน
ต่งแต่ลูกจำความได้ จนพ่อได้จากลูกไป พ่อไม่เคยพูดว่าลูกเลย มีแต่สั่งสอนให้ประพฤติดี
ทำแต่กรรมดี ไม่ให้ประพฤติชั่ว ลูกอยากจะทำพ่อมีชีวิตยืนยาวไปอีก แต่จะทำอย่างไรได้
เพราะไม่มีใครอยู่คำฟ้า เกิดมาแล้วทุกคนต้องตาย แต่การจากไปของพ่อเป็นสิ่งที่ลูกอาลัยเป็น
ที่สุด เพราะลูกต้องขาดร่มโพธิ์ร่มไทรไป ความอาลัยในการจากไปของพ่อ ไม่มีใครที่จะ
หยั่งความรู้สึกของลูกได้

ลูกจะพยายามทำทุกอย่างเพื่อชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล เพื่อให้สมกับที่ลูกเป็นตำรวจ
และเป็นตำรวจคนแรกของผู้ที่เกิดมาในตระกูล โกมารกุล ณ นคร ลูกได้อยู่ใกล้ชิดพ่อใน
ระยะที่ลูกยังเด็ก เป็นเวลาไม่นานนัก เพราะชตาชีวิตทำให้ลูกต้องพลัดพรากจากพ่อไปอยู่กับ
คนอื่นเพื่อศึกษาเล่าเรียน และเมื่อจบจากโรงเรียนแล้ว ชีวิตทางราชการทำให้ลูกไม่มีเวลา
อยู่ใกล้กับพ่อนาน ๆ เลย พ่อหวังว่าจะได้อยู่ใกล้ชิดกัน ก็มีเหตุอันเป็นไปที่จะต้องพลัดพราก
จากกันอีก ลูกปลุกบ้านเพื่อให้พ่ออยู่เพื่อมีความสุขในบั้นปลายของชีวิต แต่เมื่อพ่อมาอยู่
ได้ไม่นาน พ่อก็ต้องจากไปด้วยการตาย จากไปอย่างไม่มีวันกลับ ความอาภัพในชาตินี้ ขอ
อย่าได้มีกับเราในชาติหน้าอีกเลย

ถึงแม้ว่า วิญญาณของพ่อ จะสถิตย์อยู่ที่ใด จะหยั่งรู้ด้วยวิถีทางใดหรือไม่ก็ตาม
ถ้าหากรู้ได้ พ่อคงจะทราบว่ ลูกเสียใจในการจากไปของพ่ออย่างที่สุด ถึงแม้ก่อนตาย พ่อ
จะเคยพูดไว้กับลูกว่า “พ่อภูมิใจที่ลูกเป็นคนดี ลูกทุกคนมีอาชีพเลี้ยงตัวได้ ไม่อายผู้อื่นที่
เกิดมาในตระกูลเดียวกัน ถึงแม้พ่อจะตาย พ่อก็ไม่ห่วงอะไร”

ลูกอยากจะเขียนอะไรให้มากกว่านี้ แต่ตัวหนังสือเป็นเพียงแต่ความรู้สึกของผู้อ่าน
เท่านั้น ไม่มีใครหรอกที่เขาจะรู้ว่า ลูกรักและอาลัยพ่อสุดซึ่งเพียงใด เขียนมาได้เพียงนี้ลูกก็
ต้องร้องไห้ เพราะอาลัยในการจากไปที่ไม่มีวันกลับของพ่อ

ถึงจะเกิดมาอีกก็ชาติก็ตาม ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้ลูกได้เกิดมาเป็นลูกของพ่อ
ทุกชาติไป.

จากลูก

พ.ต.ท. ประยูร โกมารกุล ณ นคร

วงศ์เจ้าพระยานคร

ตำนาน

ตำนานของนครศรีธรรมราชมีลักษณะเป็นนิยายอย่างพงศาวดารเหนือ แต่แต่งเร็วกว่า แต่งอย่างเก๊อบจะเอาความไม่ได้เพราะเล่าเรื่องทวนไปทวนมา ข้อความซึ่งใส่ลงไปเพื่อให้พิศดารต่างๆ นั้น แท่งหนึ่งขัดกันกับอีกแท่งหนึ่งตลอดเรื่อง ถ้าค้นเอาแต่ใจความว่ากำเนิดของนครศรีธรรมราชเป็นอย่างไรในทางตำนานจะได้ความดังนี้

เมืองหนึ่งชื่อ นครบุรี เจ้าเมืองชื่อ ท้าวโคสีหราช มเหสีชื่อเทวี มีธิดาชื่อ เหมมาลา โอรสชื่อ ทนนกุมาร เมืองนี้ได้พระทันตธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ อีกเมืองหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของนครบุรีนี้ชื่อชนบุรี เจ้าเมืองชื่อท้าวอังคุตราช มเหสีชื่อ จันทเทวี เมืองนี้อยากจะมีพระธาตุบ้าง จึงยกทัพมาแย่งพระธาตุ ท้าวโคสีหราชที่จะแน่ใจว่าท้าวอังคุตราชเก่งกว่า ก่อนจะออกรบจึงสั่งว่า ถ้าพระองค์เสียที่ข้าศึก ให้พระธิดากับโอรสพาพระทันตธาตุหนีไปไว้เสียลังกา เมื่อออกรบก็แพ้จริง ๆ ขาดคอข้างเสียพระชนม์ในที่รบ ธิดาและโอรสปฏิบัติการตามรับสั่ง นางเหมมาลาเชิญพระธาตุห่อเกล้าชะงา แล้วสององค์กับอนุชาลงสำเภานี้ออกจากเมือง สำเภานั้นไปอับปางลง แต่เจ้าพี่น้องสองคนขึ้นบกได้ บุ๊กป่ามาพบหาดทรายแก้วเข้าแห่งหนึ่ง เอาพระธาตุฝังไว้ที่หาดทรายนั้น

กาลล่วงมานาน ยังมีเมืองอีกเมืองหนึ่ง เจ้าเมืองชื่อศรีธรรมโคกราช มเหสีชื่อ สักเทวี มีโอรส สององค์ องค์หนึ่งชื่อเจตราช อีกองค์หนึ่งชื่อ เสนราช อยู่มาถึงปีมะเมียบ้านเมืองเกิดไข้ยมนระบาดขึ้น ราษฎรล้มตายเป็นอันมาก พระยาศรีธรรมโคกราชจึงพาญาติวงศ์และบาทูสีกนลงสำเภานี้ไ้มาถึงหาดทรายแก้ว พร้อมใจกันสร้างเมืองขึ้นที่โคกหาดทรายนั้น และขนานนามเมืองว่า นครศรีธรรมราชมหานคร

พระยาศรีธรรมโศกราชสร้างอารามและเจดีย์มหาธาตุขึ้น แต่ไม่มีพระธาตุจะบรรจุ ต้องเอาทองเทาลูกฟักแขวนคอม้าป่าทั่วทั้งเมืองหาคนรู้ว่าพระธาตุมีอยู่ที่ไหนบ้าง ชายผู้หนึ่งอายุ ๑๒๐ ปี แจ้งต่ออมตย์ว่าตนเป็นผู้รู้ เพราะเมื่อเขายังเยาว์อยู่ บิดาเคยชี้ที่พระธาตุให้ดู และเล่าว่ามีผู้นำมาฝังไว้ อมตย์ให้นำไปก็พบพระธาตุจริง ๆ ชายผู้นั้นเป็นอันได้ทองเทาลูกฟักไป

แต่ถึงพบพระธาตุแล้ว ก็เชิญขึ้นมาไม่ได้ เพราะมีภพยนตร์เฝ้าอยู่ พระยาศรีธรรมโศกราชต้องให้เอาทองเทาลูกฟักอีกก้อนหนึ่งแขวนคอม้าป่าหาคนปราบภพยนตร์นั้น คราวนั้นกะทาชายะเชิญใจรับอาสา ว่าบิดาได้ไปเรียนวิชาปราบภพยนตร์มาจากเมืองโรมวิสัย เรียนแล้วสักตำรานั้นด้วยหมึกคำติดตัวไว้ ทางเมืองโรมวิสัยไม่ต้องการให้คนต่างตำรา รู้ตำรา จึงใช้ให้ภพยนตร์มาตัดคอบิดากะทาชายะนั้นเอาศีรษะไป กะทาชายะเรียนตำราซึ่งสักอยู่ที่ศพ บิดาได้ พระยาศรีธรรมโศกราชทรงพระโสมนัส ประทานทองเทาลูกฟักแก่กะทาชายะ แล้วให้ลงมือจัดการปราบภพยนตร์ กะทาชายะจึงไปเก็บใบยา ตามตำรามาทอดใส่ ภพยนตร์ ภพยนตร์ก็สิ้นฤทธิ์ การปราบภพยนตร์นี้ทำให้พระอินทร์รู้สึกกรอนเป็นกำลังต้องมีอินทรวงการให้พระวิษณุกรรมลงมาช่วย พระวิษณุกรรมเชิญพระธาตุขึ้นมาถวายพระยาศรีธรรมโศกราช และอยู่ช่วยการตกแต่งก่อสร้างพระมหาธาตุ และบรรจุพระสารีริกธาตุจนเสร็จงาน แล้วจึงลากลับไป

พงศาวดาร

ส่วนทางพงศาวดารนั้นปรากฏว่า แผ่นดินอันเป็นที่ตั้งนครศรีธรรมราชนี้ เมื่อก่อนเป็นเมืองไทย ชาติต่าง ๆ มี ละว้า มลายู เงาะ มอญ จีน และชาวอินเดียมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ เมื่อตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นแล้ว ก็ปกครองตนเองตลอดมา จนศตวรรษที่ ๑๖ แห่ง พระพุทธศักราช จึงตกเป็นดินแดนของขอม แต่ขอมก็ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง กับการภายใน ถือเป็นเมืองขึ้นเท่านั้น ถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีอำนาจขึ้น นครศรีธรรมราชตกมาเป็นของไทย แต่ไทยสมัยสุโขทัยก็ให้เมืองนี้ปกครองตัวเอง เป็นเมือง

ประเทศราชอย่างเดียวกับเมื่อขึ้นขอม เป็นอย่างนี้เรื่อยมาจนปลายศตวรรษที่ ๑๙ สมัยศรีอยุธยา (อุทอง) มีอำนาจ ไทยจึงเข้าครองเมืองนี้เองและลดฐานะเมืองลงเป็นชั้นเมืองพระยามหานคร แต่นั้นมาเจ้าเมืองก็เป็นคนไทย หรือถ้าบางคราวไม่ใช่ไทยแท้ ก็เป็นผู้ซึ่งไทยแต่งตั้งให้ไปครอง นครศรีธรรมราชเป็นชั้นเมืองพระยามหานครมาจนกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเอกราชอีกครั้งหนึ่ง

พม่าชนะคราวนั้นไม่ได้ดินแดนไทยทั้งหมด ไทยที่ไม่แพ้จึงตั้งเป็นอิสระชั้น ๕ พวก ที่พิชิตโลกพวกหนึ่ง ที่สวางคบุรีพวกหนึ่ง ที่พิมายพวกหนึ่ง ที่จันทบุรีพวกหนึ่ง ที่นคร ศรีธรรมราชพวกหนึ่ง พวกจันทบุรีสามารถกว่าพวกอื่น ถูกกรุงศรีอยุธยาและขับไล่พม่าไปได้ หัวหน้าคือ พระยาตาก (สิน) ขึ้นปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินไทย ตั้งราชธานีขึ้น ที่กรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ราชประวัติตอนต้นของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่มีหลักฐานที่แน่นอนยืนยัน ให้ตลอดเรื่องได้ แต่ตามที่เล่ากันสืบ ๆ มานี้ว่า ในรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศรู้ จิน คนหนึ่งชื่อเตโชสองเข้ามาทำการค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ได้หญิงไทยชื่อ เอียง เป็น ภรรยา เอียงคลอดบุตรเป็นชายเมื่อปีขาน พ.ศ. ๒๒๗๗ มีเรื่องเกร็ดว่า เมื่อเวลาคลอดนั้น พม่าลงมาที่เรือน และเมื่อเวลาคลอดแล้ว ภูโหล่เลื่อยเข้าไปชดอยู่รอบกระดังง์ที่กุมารนอน บิดาชะรอยจะเห็นว่าซาตาของลูกแรงกว่าซาตาของตน จะเลี้ยงยาก จึงยกให้แก่ผู้มีวาสนาคือ เจ้าพระยาจักรีในเวลานั้น เจ้าพระยาจักรีรับไว้เลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมและให้ชื่อว่าสิน พอ เจริญวัยขึ้นได้เริ่มการศึกษา สถานศึกษาของไทยสมัยนั้นคือวัด ในตอนนั้นมีเรื่องเล่ากันว่า ถูกอาจารย์ลงโทษเอาตัวมัดกับบันไดทำน้ำแล้วลืมหึงไว้จนน้ำขึ้น แต่นายสินไม่เป็นอันตราย อย่างไม่ เพราะบันไดหลุดจากท่าและเผอิญเป็นบันไดซึ่งทำด้วยไม้ชนิดที่ลอยน้ำ ต่อมานายสินได้บวชเป็นสามเณรที่วัดสามวิหาร เพื่อนสามเณรที่ถูกอภัยภัยกันและเป็นเพื่อนเล่นกันมา

แต่ก่อนบวช คือสามเณร ทองคั่ง บุตรหลวงพิพิธอักษร (ทองคี่) เสมียนตรากรมมหาดไทย (สามเณรนี้คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า) และสามเณรบุณนาค บุตรพระยาจำแสนยากร (เสน) ข้าราชการวังหน้า (สามเณรนี้คือเจ้าพระยามหาเสนา ต้นสกุลบุณนาค) ในตอนนั้นก็ มีเรื่องเกร็ดว่า สามเณรสินลอบถอดคบันไคธรรมาสน์ซึ่งสามเณรบุณนาคขึ้นไปเทศน์กัณฑ์มัทรี เทศน์แล้วไม่ทันดูก้าวลงมาตกธรรมาสน์ ลาอุปสมบทแล้ว เจ้าพระยาจักรีให้นายสินขึ้นถวาย ตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระบรมโกษฐ์ และนายทองคั่งและนายบุณนาคนี้ บิดาก็ต่างนำ ขึ้นถวายตัวให้รับราชการเป็นมหาดเล็กเหมือนกัน ตอนแรกเข้ารับราชการก็มีเรื่องเล่ากันว่า นายบุณนากลอบผูกผมเบี่ยงนายสินเข้ากับปากเรือนที่นอนเล่น แล้วลวงนายสินให้ตกใจรีบลุก ขึ้นกระซอกผมเบี่ยงของตนเอง ในตอนกราบถวายบังคมลาพักราชการออกอุปสมบทเป็นภิกษุ นั้น มีเรื่องเกร็ดว่าวันหนึ่งภิกษุสินออกไปบิณฑบาตร พบกันเข้ากับภิกษุทองคั่ง ซึ่งบวช อยู่ต่างอาราม ในขณะที่กำลังยืนทักทายปราศรัยกันอยู่ มีจีนจีนแสหมอดูคนหนึ่งเดินผ่านมาเห็น ภิกษุสององค์นั้นมีลักษณะแปลกกว่าชนสามัญ ชินแสเห็นว่าต่อไปจะได้เป็นเจ้าแผ่นดิน ทั้งสององค์

ลาสมณเพศแล้ว นายสินกลับเข้ารับราชการได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เลื่อน ขึ้นตามความดีความชอบ จนได้เป็นพระยาตาก เจ้าเมืองตาก ในปี ๒๓๐๙ รัชกาลพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ พระยาตากเข้ามาราชการในกรุงศรีอยุธยา ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวชิรปราการ หรือพระยากำแพงเพชร เจ้าเมืองกำแพงเพชร แต่ยังมีพื้นที่ จะได้กลับออกไปรับหน้าที่ใหม่ พม่าก็ยกกองทัพเข้ามาล้อมกรุง คนทั้งหลายจึงยังคงเรียกว่า พระยาตาก (สิน) และเรียกนามนั้นตลอดมา

ในสงครามคราวนี้ ทั้ง ๆ ที่ข้าศึกตั้งทัพประชิดกำแพงพระนครอยู่ มีกฎหมายมิให้ ไกรยงขึ้น นอกจากจะได้รับอนุญาตจากศาลาลูกขุนแล้ว พระยาตาก (สิน) มีหน้าที่ป้องกัน พระนครด้านหนึ่งได้สั่งทหารให้ยิงพม่าซึ่งยกใกล้เข้ามาโดยล้อมบอกศาลาลูกขุน การกระทำอัน นี้เป็นความผิด หากมีความชอบในราชการมาก่อน จึงได้รับพระราชทานพระมหากรุณาให้

ภาคทัณฑ์ เมื่อคราวรบทัพเรือพระยาตากก็เป็นแม่ทัพผู้หนึ่งไปตั้งทัพที่วัดใหญ่ และคราวนั้นก็มีความผิด ซึ่งไม่ช่วยทัพอื่นซึ่งเสียทัพมา พระยาตากเห็นว่าไม่มีทางที่จะป้องกัน พระนครให้พ้นเงื้อมมือข้าศึกได้ และจะขึ้นรบอยู่ต้นก็มีความผิดอยู่ร่ำไป จึงรวบรวมไพร่พลที่สมัครเป็นบริวารตีฝ่ากองทัพพม่าออกไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ บากหน้าไปสู่ชายทะเล ในระหว่างทางได้รับกับกองทัพพม่าซึ่งพบกันเข้าโดยเฉียดและไล่ติดตามมา พม่าแตกพ่ายไปทางอื่น แล้วเดินทางเรื่อยไป จนได้ตั้งมั่นที่ระยอง กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในขณะที่พระยาตากตั้งสองสมุทรพลอยู่ที่ระยองนี้

พม่าเมื่อชนะแล้ว แม่ทัพก็กวาดผู้คนทรัพย์สินสมบัติกลับไปกรุงอังวะ ทางเมืองไทยนี้ตั้งให้สุกี้เป็นนายกองรักษากรุงศรีอยุธยา ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านโพธิ์สามต้น และให้นายทองอินไทยผู้ทรยศต่อชาติเป็นผู้รักษารณบุรี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินของไทยนั้น ทหารพม่าไปค้นได้พระองค์ในพุ่มไม้ที่บ้านจิก ไม่ได้เสวยมาสิบวันกว่า พอมาถึงค่ายโพธิ์สามต้นก็สวรรคต สุกี้ให้เชิญพระศพไปฝังไว้ที่โคกพระเมรุ

ส่วนพระยาตาก เมื่อทราบข่าวกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึกแล้ว ก็เริ่มขยายอาณาเขต ได้เมืองชล ตีจันทบุรีและไค้ตราดแล้วตั้งมั่นอยู่ที่จันทบุรี อันเป็นเมืองใหญ่ บำรุงกำลังทหารและต่อเรือรบ ในเดือน ๑๒ ก็ยกทัพเรือเข้าทางปากน้ำเจ้าพระยาได้ธนบุรีแล้วเลยขึ้นไปตีค่ายโพธิ์สามต้นแตก กู้กรุงศรีอยุธยาพ้นเงื้อมมือพม่าได้ดังประสงค์ ในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีนั้นกล่าวว่า เมื่อเสร็จการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์แล้ว พระยาตากก็จะตั้งราชธานีที่กรุงศรีอยุธยา แต่สุบินว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงลับไปแล้วมาไล่ นักประวัติศาสตร์ได้แสดงความเห็นกันต่าง ๆ ว่า เพราะกรุงเก่าอยู่ไกลทะเลเกินไป ถ้ามีศึกทางใต้จะลงมาป้องกันไม่ทันทั่วทั้งที่ข้าง ว่ากรุงเก่านั้นข้าศึกทางเหนือรู้เบาะแสเสียแล้วเข้าตีง่ายบ้าง แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้ว น่าจะเป็นด้วยความย่อยยับของอยุธยา และฤดูกาลเป็นเหตุสำคัญกว่าเหตุอื่น เพราะเวลานั้นเป็นเวลาหน้ามรสุม ไม่สะดวกแก่การที่จะก่อสร้าง พื้นดินของอยุธยาจนถึงหน้าน้ำท่วมลึกมาก แม้พื้นดินซึ่งเห็นเป็นดอนสูงนักหนา พอขุดลงไปหน่อยเดียวก็ถึงน้ำ จะเป็นเพราะเหตุใดก็ตาม พระยาตากลงมา

ตั้งราชธานีที่ธนบุรี และทำพิธีปราบดาภิเษกในปี ๒๓๑๑ ราษฎรถวายพระนามว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ท่านผู้นี้นอกจากกู้ชาติไทยให้พ้นความเป็นทาสดังกล่าวนั้นแล้ว ได้ทำให้เมืองไทยมีอาณาเขตไพศาลกว่าสมัยใด ๆ คือ ทางเหนือตลอดลานนาไทยไปจนแคว้นสิบสองปันนา ใต้ทางตะวันออกเฉียงเหนือตลอดฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง คือ นครจำปาศักดิ์ นครเวียงจันทน์ เมืองพวน หลวงพระบาง หัวพันทั้งหก สิบสองจุไทยไปจดแดนญวน ทางตะวันออกตลอดเมืองเขมร ทางตะวันออกเฉียงใต้ตลอดเมืองพทฺธโรมาศ ทางใต้ตลอดเมืองตรังกานู ทางตะวันตกตลอดเมืองมะริดและตะนาวศรี

เจ้านคร

ผู้ที่ตั้งตัวเป็นหัวหน้าที่นครศรีธรรมราช คือ หลวงสิทธิ นายเวรมหาดเล็ก (เห็นจะเป็นชาวเมืองนครศรีธรรมราชนั่นเอง) ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้เป็นปลัดเมือง ตัวเจ้าเมืองคือพระยานครถูกฟ้อง ต้องเรียกตัวมาชำระและถอด หลวงนายสิทธิซึ่งเป็นผู้รักษาเมืองอยู่ เมื่อได้ข่าวว่ากรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึกแล้ว ก็ตั้งตัวเองขึ้นเป็นเจ้านคร เทียวตีเมืองต่าง ๆ ในแหลมมลายูที่มิได้ขึ้นแก่นครศรีธรรมราช เมื่อได้กำลังพอแล้วก็แข็งเมืองขึ้นเป็นพวกใหญ่พวกหนึ่งทางทิศใต้

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเกณฑ์กองทัพให้ยกล่วงหน้าไปนครศรีธรรมราช เพื่อปราบพวกเจ้านครแล้วยกทัพหลวงเสด็จตามไป ได้เมืองนครศรีธรรมราชแล้วได้ตัวเจ้านครเข้ามากองธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชดำริว่า เจ้านครนั้นไม่ต่างกับพระองค์อย่างใด คิดจะเป็นใหญ่ในเมืองไทยเช่นเดียวกัน เจ้านครสู้บุญบารมีพระองค์ไม่ได้ก็เป็นฝ่ายแพ้ไป จึงไม่ทรงถือว่าเจ้านครมีความผิด ไซ้แต่เท่านั้น ยังกลับทรงชุบเลี้ยงเจ้านครให้รับราชการอยู่ในกรุงธนบุรีด้วย ส่วนทางนครศรีธรรมราชนั้นโปรดเกล้าให้พระเจ้าหลานเธอเจ้านราสุริยวงศ์ไปเป็นผู้ครอง และยกฐานะเมืองขึ้นเป็นเมืองประเทศราช

ส่วนเจ้านครนั้น เมื่อแพ้แล้วก็ไม่ได้คิดใหญ่โตอีกต่อไป ยอมจงรักภักดีในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้รับราชการทั้งในกรุงและโดยเสด็จพระราชดำเนินในการสงครามจนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย

ครอบครัวของเจ้านครเมื่อเข้ามาอยู่กรุงธนบุรีนั้น ไม่ปรากฏว่ามีบุตรธิดามากมายสักคน มีผู้แต่ว่าเมื่อยังอยู่นครศรีธรรมราช เจ้านครมีธิดา ๕ คน ชื่อ ชุ่ม นิม ปราง ทองอยู่ ม่วง และมีบุตรคนหนึ่งชื่อพระกำแพง คุณชุ่ม คุณนิม คุณปราง สามคนนี้เกิดด้วยภรรยาหลวงคือหม่อมทองเหนี่ยว ธิดาจีนปากเศรษฐีของนครศรีธรรมราช

ธิดาคนใหญ่ซึ่งทางนครศรีธรรมราชว่าชื่อชุ่มนั้น ทางธนบุรีรู้จักกันว่าชื่อนวล ธิดาคนนี้ออกเรือนไปก่อนแล้ว สามของคุณชุ่มหรือนวลนี้ คือเจ้าพัฒน์ซึ่งเป็นบุตรปลัดเมืองคนก่อน มารดาชื่อหญิง ผู้สร้างวัดประดู่นครศรีธรรมราช เมื่อเจ้านครตั้งตัวเป็นใหญ่ เจ้าพัฒน์เป็นอุปราช คราวเจ้านครเข้ามาอยู่กรุงธนบุรี เจ้าพัฒน์ก็ยังดำรงตำแหน่งอุปราชได้ พระเจ้าหลานเธอเจ้าราศรีวงศ์

คุณนิมและคุณปรางนั้นเจ้านครถวายให้รับราชการฝ่ายในทั้ง ๒ คน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าให้คุณจอมมารดาจิมเป็นพระสนมเอกที่กรมบริจักษ์ศรีสุรารักษ์ มีโอรสและธิดาคือสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายทัศพงศ์ (พระพงศ์อัมรินทร์ หรือพระพจน์รินทร์) สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายทัศไภย (พระอินทร์อำไพ หรือพระอินทรอภัย) สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายเรนทราธิราชกุมาร (พระนเรนทราธิราช) สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงบุญป้าปี (พระชายาเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณัฐ)

เจ้าพัฒน์นั้น คราวหนึ่งไปราชการทัพ คุณชุ่มหรือนวลอยู่ข้างหลังถึงแก่กรรมลง ครั้นเสร็จการสงครามแล้ว อุปราชพัฒน์เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๗ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมหากรุณาตรัสพลอบว่า อย่าเสียใจนักเลย จะให้น้องสาวไปแทนที่จะได้เลี้ยงลูก เสด็จขึ้นมีพระบรมราชโองการให้ท้าวนางส่งตัวเจ้าจอมปรางไปพระราชทานเป็นภรรยาเจ้าพัฒน์ ท้าวนางกราบบังคมทูลว่า คุณจอมปรางขาดระดูมา ๒ เดือนแล้ว มีพระราชดำรัสว่า ได้ลั่นวาจายกให้แล้ว จงส่งตัวออกไปเถิด คุณปรางจำใจไปตามพระราชโองการ และเจ้าพัฒน์ก็จำใจรับไว้เป็นศรีเมืองนครศรีธรรมราช

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๙ เจ้านราสุริยวงศ์ถึงพิราลัย ตำแหน่งผู้ครองนครศรีธรรมราชว่างลง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชดำริว่า เจ้านครมีความชอบทั้งในทางราชการแผ่นดินและส่วนพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้กลับไปครองนครศรีธรรมราชตามเดิม การตั้งเจ้านครครั้งนี้ พิธีการเป็นทำนองกษัตริย์พระองค์หนึ่ง มอบเมืองให้แก่กษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง ตั้งเป็นพระเจ้าชั้นทศสิมา เรียกนามว่า ชัยราชนิคม สมมติมหิสวรรคย์ พระเจ้านครศรีธรรมราช พระราชทานเครื่องยศอย่างเจ้าทุกอย่าง กำหนดไปในกฎซึ่งแต่งตั้งอย่างชัดเจนว่า ให้พระเจ้าชั้นทศสิมาบำรุงฝ่ายหน้าฝ่ายใน ให้สรรพไปด้วยสุรางค์นางพราหมณ์ปราสาทเรือนหลวงน้อยใหญ่ในนอกพระนครขอบชั้นทศสิมา ให้ตั้งเสนาบดีจตุสดมภ์ได้อย่างเดียวกับกรุงธนบุรี

ค่าตั้งค่าตราและค่าธรรมเนียมในการแต่งตั้งครั้งนี้ เจ้าพนักงานคำนวณเป็นเงินถึง ๔๑ ชั่ง ๓ บาท อันเป็นจำนวนค่อนข้างสูง ยกค่าตั้ง ๒๐ ชั่ง กับค่าตรา ๑๐ ชั่ง รวม ๓๐ ชั่ง ออกให้แล้ว ก็ยังเป็นค่าธรรมเนียมของเจ้าพนักงานถึง ๑๑ ชั่ง ๓ บาท อันเป็นจำนวนมากสำหรับเจ้านครซึ่งกำลังขัดสนอยู่ เจ้าพนักงานพร้อมใจกันจะคิดเพียงครึ่งหนึ่งคือ ๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง และนำความขึ้นกราบบังคมทูล มีพระราชดำรัสว่า ถ้าลดให้จะเสียเกียรติยศพระเจ้านคร ให้คิดเอาให้เต็มที่ เจ้านครคงไม่เดือดร้อนอย่างใดในเรื่องค่าธรรมเนียมนี้ เพราะได้รับพระราชทานเงินสดครั้งนี้ถึง ๓๐ ชั่ง พระเจ้านครกลับไปครองนครศรีธรรมราชคราวนี้ ครองอย่างกษัตริย์ครองเมือง ที่ว่าราชการก็เรียกว่า ท้องพระโรง

การยกย่องเจ้านครให้เป็นกษัตริย์น้อย ๆ นี้ เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงพระราชอัธยาศัยและกระแสพระราชดำริห์อันไกลและกล้าของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพราะบรรดาหัวหน้าชุมนุมที่คิดเป็นใหญ่ มีเจ้านครคนเดียวที่แพ้แล้วยอมอ่อนน้อม ที่ทรงยกย่องก็เพื่อจะแสดงว่า ผู้ใดอ่อนน้อมแล้วพระองค์ก็ทรงชุบเลี้ยง แสดงว่าถึงพระองค์เป็นผู้มีบุญก็ไม่เหยียบย่ำผู้อื่น ซึ่งในชั้นเดิมมีฐานะอย่างเดียวกับพระองค์ และแสดงว่าไม่ทรงเกรงกลัว หากเจ้านครจะคิดกำเริบขึ้นก็ทรงปราบได้ ถ้าเจ้านครไม่กำเริบคงจงรักภักดีตลอดไป ก็เป็นคุณแก่บ้านเมืองที่ทรงปล่อยภาระการป้องกันพระราชอาณาจักรทางด้านใต้ให้แก่เจ้านครได้

พระเจ้าขัณฑสีมาทรงตั้งเจ้าพัฒน์ซึ่งเป็นอุปราชอยู่แล้วขึ้นเป็นมหาอุปราช เมื่อมีมหาอุปราชซึ่งเป็นทั้งลูกเขยและผู้สามารถ พระเจ้านครจึงครองขัณฑสีมาอย่างสบาย ภาระต่าง ๆ จะเป็นการปกครองบ้านเมืองก็ดี การเข้ามาพึ่งราชการในกรุงธนบุรีก็ดี การทัพศึกก็ดี ทรงมอบให้เจ้าพัฒน์สืบทอดทั้งสน พระองค์เองนั้นสนุกเพลิดเพลินกับการฝึกซ้อมละคร ซึ่งเป็นโรงที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ละครโรงนี้เคยเข้ามาช่วยงานฉลองต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีหลายครั้งและเคยเล่นประชันกับละครหลวงก็คราวหนึ่ง

พระเจ้าขัณฑสีมาครองนครศรีธรรมราชด้วยบารมีเต็มเปี่ยมตลอดมาตั้งแต่พ.ศ. ๒๓๑๙ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๒๕ ทางกรุงธนบุรีเกิดการจลาจล สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระราชเสวยพระชนม์ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า และเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกย่องเจ้านครขึ้นไปเสมออักษะก็อย่างหนึ่งนั้นเป็นการกระทำด้วยอคติ จึงมีพระบรมราชโองการให้ลดบรรดาศักดิ์พระเจ้าขัณฑสีมาลงเป็นเจ้าพระยานคร ลดตำแหน่งเสนาบดีลงเป็นกรรมการเหมือนหัวเมืองอื่น ๆ และยกสงขลาซึ่งขึ้นนครศรีธรรมราชมาขึ้นกรุงเทพฯ

เจ้านครน่าจะได้อคิดว่าบุญวาสนาของตนกำลังตามเสด็จแผ่นดินตากและน่าจะเปลี่ยนใจเสียใหม่ แต่หากระทำดังนี้ไม่ เห็นจะเป็นเพราะชราเกินที่จะดัดแปลงอัธยาศัยเสียแล้ว นอกจากนั้นการงานในหน้าที่ก็บกพร่อง จนเป็นเหตุให้ขัดใจกันขึ้นกับลูกเขยของตนเอง เจ้าพัฒน์เข้ามาเป็นโจทก์ฟ้องกล่าวโทษ โปรดเกล้าให้มีตราให้หาตัวเข้ามาถึงสองครั้ง เจ้านครก็บิดพลิ้วเสีย ในที่สุดได้ตัวเข้ามา มีพระบรมราชโองการให้พ้นจากตำแหน่งผู้ครองนครศรีธรรมราช และให้อยู่รับราชการในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗ ทรงตั้งเจ้าพัฒน์เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชชาติเดโชชัย มโหฬารยาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช และคืนเมืองสงขลาให้กลับไปขึ้นนครศรีธรรมราช

เจ้านครรับราชการในกรุงเทพฯ ตำแหน่งใดไม่ปรากฏ ได้ความแต่ว่า เจ้านครอยู่ต่อมาไม่นานเท่าใดก็ถึงอสัญกรรม และเจ้าพระยานคร (พัฒน์) เข้ามารับอัฐิทั้งของเจ้านครและของหม่อมทองเหินยวออกไปก่อเจดีย์บรรจุไว้ที่วัดแจ้ง นครศรีธรรมราช

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พัฒน์)

เจ้าพัฒน์ ในตอนก่อนเป็นเจ้าพระยา เป็นผู้มิใช่ศาสนาชาตาขึ้นมาตลอด ส่วนตอนที่เจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราชขึ้นแล้ว ท่านครองนครศรีธรรมราชได้ปีเศษก็เผชิญกับศึกพม่า

ขณะนั้นทางพม่า มังแวงผู้เป็นบุตรมังลอง เรียกกันว่าประดุงสะแกง เพราะได้กินเมืองประดุงมาก่อน ประดุงสะแกงแต่งทัพหลายทัพยกมาตีเมืองไทยทั้งทางบกและทางน้ำในคราวเดียวกัน แม่ทัพทางใต้ชื่อแกงวุ่น ชุมชุมพลที่เมืองมะริด แล้วแบ่งพลออกเป็น ๒ ทัพ ยกมาตีเมืองกลางทัพหนึ่ง มาทางเมืองชุมพรและไชยาทัพหนึ่ง เจ้าเมืองชุมพรและไชยาเหลือกำลังที่จะสู้จึงอพยพเข้าป่า พม่าเผาเมืองเสียทั้ง ๒ เมือง แล้วยกมาตีนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาณรงค์ (พัฒน์) ยกทัพมาตั้งขัดที่ท่าข้ามต่อแดนเมืองไชยา พม่าให้ชาวเมืองไชยาร้องบอกว่ากรุงเทพ ฯ เสียแก่พม่าแล้วนครศรีธรรมราชอย่าบ่วยกาลสู้รบเลย เจ้าพระยาณรงค์ (พัฒน์) นี้ถือว่าเป็นความจริง เพราะไม่เห็นกองทัพกรุงเทพ ฯ ยกมาช่วยชุมพรและไชยาก็เสียไปแล้ว จะขึ้นต่อสู้ลงท้ายก็คงแพ้เพราะมีกำลังน้อยกว่า จึงอพยพไปอยู่นอกเขา ตำบลจันดีปลายคลองคุตตัววันที่ซึ่งเจ้าพระยาณรงค์ (พัฒน์) ไปอยู่นั้น ราษฎรเรียกว่าทัพเจ้าพระยา พม่าเข้ามาเมืองนครศรีธรรมราชได้พักพลแล้วก็ยกไปตีเมืองพัทลุงต่อไป

ทางเมืองพัทลุงนั้น เจ้าเมืองก็คิดหนีเหมือนกัน แต่เผอิญมีพระสมภาร องค์หนึ่งชื่อมหาช่วย ภูคาถาเวทมนตร์ทำตะกรุดมงคล ประเจียด แจกชาวเมืองให้มีกำลังใจยกทัพมาตั้งรับพม่า มหาช่วยเป็นแม่ทัพ ยึดปืน ๒ กระบอกให้ศิษย์เดินยิงมาหน้าข้างจะเพราะเหตุใดก็ตาม พม่าเห็นทัพไทยเป็นกองทัพใหญ่ก็แตกหนีไป

ทางเมืองถลางนั้น พม่าตีตะกั่วทุ่งตะกั่วป่าแตก แล้วยกเข้าล้อมเมืองถลางซึ่งไม่มีเจ้าเมือง เพราะพระยาถลางถึงแก่กรรมลง จันภรรยาพระยาถลางกับมุกน้องสาวออกตั้งค่ายรบกับพม่านอกเมือง พม่าตีเมืองไม่ได้ ขัดสนเสบียงอาหารลง ต้องเลิกทัพกลับไป

กรมพระราชวังบวรเสด็จถึงนครศรีธรรมราช ให้ตามตัวเจ้าพระยาณรงค์ (พัฒน์) มา ไม่ทรงเอาโทษแก่เจ้าเมืองที่หลบหนีทุกคน เพราะทรงเห็นว่ากำลังน้อยสู้พม่าไม่ได้จริงๆ

ทรงจัดให้ครองเมืองกันตามเดิม แล้วเสด็จไปตีหัวเมืองแขกมีเมืองตานีเป็นต้น ตรึง กลันตัน และไทรน้ย่อมสวามิภักดิ์ แล้วมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูล มีพระบรมราชโองการให้พากองทัพกลับ

ผู้มีความชอบและได้บำเน็จบำนาญในครั้งนั้น ซึ่งควรกล่าวคือจันทรยาพระยาถลาง ได้เป็นท้าวเทพกษัตรี มุกนังสาวได้เป็นท้าวศรีสุนทร พระมหาช่วยนั้นให้สีกออกมาตั้งเป็นพระยาทุขราชภูริช่วยราชการเมืองพัทลุง หลวงสุวรรณคีรีซึ่งฟ้องว่าพระยาจนะเป็นกบฏ และได้สวนได้ความจริง ได้เป็นพระยาสงขลา ยกฐานะสงขลาขึ้นเป็นเมืองตรีให้กลับมาขึ้นกรุงเทพ ฯ มีเมืองจนะและเมืองเทพาเป็นเมืองชั้น

เจ้าพระยานคร (พัฒน์) มีบุตรกับคุณหญิงชุ่มหรือนวล ๒ คน ชาวนครศรีธรรมราช เรียกว่าคุณหญิงใหญ่คนหนึ่ง คุณหญิงเล็กคนหนึ่ง แต่ในกรุงเทพ ฯ เรียกกันว่า คุณนุ้ยใหญ่ และคุณนุ้ยเล็ก บิดาถวายคุณหญิงใหญ่หรือนุ้ยใหญ่ ให้ทำราชการในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า มีลูกเธอองค์หนึ่ง คือพระองค์เจ้าอรุณ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ซึ่งเป็นกรมพระราชวังบวร มหาศักดิ์พลเสพในรัชกาลที่ ๓ คุณหญิงเล็กหรือนุ้ยเล็กนั้น บิดาถวายกรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท มีลูกเธอองค์หนึ่ง คือพระองค์เจ้าหญิงปัทมราช ซึ่งสมเด็จพระจอมเกล้า ทรงเรียกว่า เจ้าอาว เจ้าน้ำ บุตรีตาซึ่งเกิดด้วยภรรยาอื่น คือ นายจ่าง (ขัน) พระราช ภัคดี (ร่าย) ท่านผู้หญิงหนู ทิพากรวงศ์ คุณพณังงานทิม พระยาภักดีภูธร (ฉิม) คุณใจ มหาเดเล็ก คุณฤกษ์มหาเดเล็ก และคุณกุน

ในพุทธศักราช ๒๓๕๔ รัชกาลที่ ๒ แห่งรัตนโกสินทร์ เจ้าพระยานคร (พัฒน์) เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในกรุงเทพ ฯ กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ตนชราทุพพลภาพ หนุหนักจักษุมืดและหลงลืม ไม่สามารถที่จะรับราชการสนองพระเดชพระคุณได้ต่อไปขอกราบ ถวายบังคมลาออกจากราชการ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้เจ้าพระยานคร (พัฒน์) เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ศรีไศกราชวงศ์ เชษฐพงศ์ ฤกษ์ อนุทัยธิตี อกัยพิริย ปรากรมพาหุ จางวางเมืองนครศรีธรรมราช

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย)

ได้กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้วในตอนประวัติของเจ้านคร ว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานเจ้าจอมปราง ซึ่งมีครรภ์อยู่แล้วแก่เจ้าพัฒน์ และเจ้าพัฒน์รับคุณปรางไปไว้เป็น ศรีเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพัฒน์ (เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี) นับถือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ยิ่งนัก ให้คุณปรางเป็นศรีเมืองของนครศรีธรรมราชอย่างแท้จริง ๆ ไม่ได้เป็นภรรยา คุณปรางจึงมีบุตรคนเดียว แต่ที่ติดครรภ์ไปจากธนบุรีและคลอดที่นครศรีธรรมราช บุตรนี้ คือ คุณชายน้อย

มีความตอนหนึ่งในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “ในเดือน ๑๒ นั้น เจ้าพระยาพิชัยราชา ผู้เป็นเจ้าพระยาสุวรรคโลก ลงมารับราชการอยู่ในกรุง แต่งผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปขออนุญาตเจ้าจอมจิมพระสนมเอก บุตรีเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ในพระราชวัง จะมาเลี้ยงเป็นภรรยา ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ ก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่ามันทำบังอาจจะมาเป็นคู่เขยน้อยเขยใหญ่กับผู้ที่เจ้าแผ่นดิน จึงดำรัสสั่งให้เอาตัวเจ้าพระยาพิชัยราชาไปประหารชีวิตเสีย ตัดศีรษะมาเสียบประจานไว้ที่ริมประตูข้างฉนวนลงพระตำหนักแพ อย่าให้ใครเอาเยี่ยงอย่างสืบไปภายหน้า”

ใครอ่านความตอนนี้จะอดนึกไม่ได้ว่า เรื่องไม่น่าจะเป็นถึงเพียงนั้นเลย คุณในแ่งเจ้าพระยาสุวรรคโลก ซึ่งรับราชการใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ทำความชอบไว้ในแผ่นดินก็มากมาย เหตุไฉนบังอาจเอื้อมขอเจ้าจอมมาเป็นภรรยาตน ผู้ซึ่งมีภรรยาอยู่แล้ว คุณในแ่งผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเข้าไปกราบบังคมทูลขอ ก็ไม่สมเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ เข้าไปถึงในพระราชวังแล้ว เหตุไฉนไม่สืบสวนฟังเรื่องราวที่เกี่ยวกับคุณปรางให้ละเอียดเสียก่อน พิจารณาในแ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเล่าก็ไม่น่าจะประหารชีวิตเจ้าพระยาสุวรรคโลก ผู้เป็นทหารเอกคู่บารมีคนหนึ่งเสียง่าย ๆ ถ้าจะว่าฆ่าเพราะหวงคุณปรางก็เหตุไฉนจึงยกคุณปราง ทั้ง ๆ ที่จวนจะเป็นเจ้าจอมมารดาอยู่แล้ว พระราชทานเจ้าพัฒน์ ผู้มีความชอบต่อแผ่นดินน้อยกว่าเจ้าพระยาสุวรรคโลกได้

เมื่อพิเคราะห์เข้าดังนี้ ชวนให้เกิดความสงสัยมากขึ้น สอบปีคูปราภว่า ปีที่พระราชพงศาวดารจะนับพระราชหัตถเลขา ว่าเจ้าพระยาสุวรรคโลกขอคุณปราง และถูกประหารชีวิตนั้น ปีวอก พ.ศ. ๒๓๑๙ (จุลศักราช ๑๑๓๘) ปีที่เจ้าพัฒน์รับคุณปรางไป และคลอดคุณชายน้อยนั้น ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๑๗ (จุลศักราช ๑๑๓๖) เป็นอันว่าเจ้าพระยาสุวรรคโลก ส่งผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปขอคุณปรางซึ่งเวลานั้นอยู่นครศรีธรรมราช มีบุตรอายุราว ๓ ขวบแล้ว น่าอนาถใจที่เจ้าพระยาสุวรรคโลกหลงได้ถึงเพียงนั้น และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็หลงทรงพระพิโรธถึงให้ประหารชีวิตเจ้าพระยาทหารเอกเสียทั้งคน เจ้าพระยาสุวรรคโลกจะมาเป็นเข่น้อยได้อย่างไร เมื่อพระองค์เองโปรดเกล้าให้เจ้าพัฒน์ครองตำแหน่งนั้นเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง ก็เป็นเรื่องที่ทำไปด้วยความหลงเข้าใจกันทุกคน และผู้ที่หลงนั้นผิดอยู่เป็นเจ้าแผ่นดินเจ้าพระยาและผู้เฒ่าผู้แก่

คุณชายน้อยบุตรคุณปรางนั้น เมื่อเป็นหนุ่มขึ้นแล้ว เจ้าพระยานคร (พัฒน์) นำตัวขึ้นถวายเป็นมหาดเล็ก โปรดเกล้าให้เป็นนายคลังวิไชยมหาดเล็กหุ้มแพร ต่อมาให้ออกไปเป็นผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระอนุรักษภูเบศร์ได้คุณอินธิดาพระยาพินาศอัครี ราชินิกุลบางช้างเป็นภรรยา

ในระหว่างที่พระอนุรักษภูเบศร์ช่วยราชการเจ้าพระยานคร (พัฒน์) อยู่ ครึ่งหนึ่งได้คุมกองทัพไปต่อเรือรบยกไปตีพม่าที่เมืองกลาง จับพม่ามาเป็นเชลยและได้ปืนส่งเข้ามาทูลเกล้าถวายเป็นอันมาก เมื่อเจ้าพระยานคร (พัฒน์) กราบถวายบังคมลาออกจากราชการนั้น ทรงพระราชดำริว่า พระอนุรักษภูเบศร์ช่วยราชการมาในเจ้าพระยานครช้านานแล้ว รัชชนิธรรมนิยมเชื้อสายนี้มันคงมีความชอบต่อแผ่นดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นพระยาศรีธรรมโศกราชชาติเดชไชโย มไหสุริยาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ พระยานครศรีธรรมราช

ท่านผู้ถึงต้นรัชกาลที่ ๓ ภายหลังเจ้าพระยาสุธรรม (พัฒน์) อัสัญกรรม ได้เป็นเจ้าพระยาในนามเดิม แต่นิยมเรียกกันว่าเจ้าพระยานคร (น้อย) สมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรง

พระราชวิจารณ์ว่าเจ้าพระยานครผู้นี้มีอำนาจวาสนามากกว่าเจ้าพระยานครทุกคน สมเด็จพระจอมเกล้าในพระราชหัตถเลขาจารย์เรียกว่า น้อยคนเมือง และสมเด็จพระนั่งเกล้าเรียกท่านผู้หญิงอินภรรยาของท่านว่า พี่น

ในคราวที่เมืองไทยเสียดินแดนเขมรแก่ญวน อาณาเขตของเมืองไทยทางด้านตะวันออกลดเข้ามา แต่ทางด้านใต้นั้นขยายออกไป เพราะเจ้าพระยานคร (น้อย) เกลี่ยกล่อมเมืองประให้เข้ามารวมอาณาจักรไทยได้สำเร็จ

เจ้าพระยานคร (น้อย) มีน้ำใจกล้าหาญและเด็ดขาด เรื่องที่แสดงอหิยาตัยใจคอของเจ้าพระยานครผู้น้อยอย่างเด่นชัดนั้น เรื่องตีเมืองไทร คือเมืองไทรแฉ่งเมืองไม่ยอมขึ้นไทย เจ้าพระยานคร (น้อย) อาสาไปตีถวาย ตีได้แล้วก็ให้พระบริรักษ์ภูธร (แสง) กับพระเสนานุชิต (นุค) สองคนผู้เป็นบุตรอยู่รักษาเมืองไทร ตัวเจ้าพระยานคร (น้อย) เข้ามากรุงเทพฯ เรื่องเรือพระที่นั่งซึ่งต่อถวาย

ทางโน้นตนกูเดนหลานพระยาไทรคบคิดกับนายแทนผู้ซึ่งเข้ารับอิสลาม แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นตนกูงาม ยกทัพเข้าตีเมืองไทร พระบริรักษ์ภูธรและพระเสนานุชิตต้องอาวุธบาดเจ็บอพยพครอบครัวทั้งเมืองไทรหนีมานครศรีธรรมราช อันเป็นเวลาพอดีกับเจ้าพระยานคร(น้อย) กลับจากกรุงเทพฯ ออกไปถึง เห็นบุตรของตนหนีเข้าศึกมากโกรธยิ่งนัก ให้เขียนหลังบุตร ๒ คนนั้น ทั้ง ๆ ที่ถูกอาวุธมาเสียคนละ ๓๐ ที่ แล้วให้ยกทัพกลับไปตีเมืองไทร พระบริรักษ์ภูธรกับพระเสนานุชิตก็ตีเมืองไทรคืนมาได้ดังประสงค์

เจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช (น้อย) ถึงอสัญกรรมปีกุน พ.ศ. ๒๓๘๖ ท่านมีธิดา ๓ บุตร ๓ กับท่านผู้หญิงอิน และธิดา ๑๐ บุตร ๘ กับภรรยาอื่น

จุดประสงค์ของสมุดเล่มนี้คือ จะรวมประวัติของต้นตระกูลไว้ในที่แห่งเดียวกัน เพื่อผู้ปรารถนาจะทราบ ไม่ต้องเสียเวลาค้นจากสมุดหลายเล่ม วงศ์เจ้าพระยานคร อันมีจำนวนสมาชิกน้อยในเวลานี้ ใช้นามสกุล ๓ นาม

ได้กล่าวมาแล้วว่า เจ้าพระยานคร (น้อย) มีบุตรกับท่านผู้หญิงอิน ๓ คน บุตรคนใหญ่ชื่อน้อยใหญ่ ภายหลังเป็นเจ้าพระยามหาศรีธรรม พโลประณัมเทพทวาราวดี ศรี

รัตนธาดา มหาประเทศาธิบดี อภัยภิริยปารกรรมพาหุ ผู้รักษากรุงเก่า ผู้สืบสาโลหิตจาก
ท่านผู้^๕ใช้นามสกุลว่า โกมารกุล ณ นคร

บุตรคนที่ ๒ ชื่อ น้อยกลาง ภายหลังเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ไม่ปรากฏ
สร้อยชื่อแต่เข้าใจว่าคงอย่างเดียวกับสร้อยชื่อบิดาของท่าน ผู้สืบสาโลหิตจากท่านผู้^๕ ๑ ผู้สืบ
สาโลหิตจากบุตรของเจ้าพระยานคร (น้อย) ซึ่งเกิดด้วยภรรยาอื่น ๑ และผู้สืบสาโลหิตจาก
เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พัฒน์) ๑ ใช้นามสกุลว่า ณ นคร

บุตรคนที่ ๓ ชื่อน้อยเอียด ภายหลังเป็นพระยาเสน่หามนตรี ผู้สืบสาโลหิตจากท่าน
ผู้^๕ ใช้นามสกุลว่า จาตุรงคกุล

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

ฉบับของ

พระยาโกมารกุลมนตรี

ต้นฉบับตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเป็นหนังสือเก่ามาก ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง
ทั้งภาษาและสำนวนเป็นไทยโบราณ อักษรลบเลือนขาดเป็นห่วง ๆ ข้อความไม่ต่อเนื่องกัน
อ่านเข้าใจยากมาก ได้เก็บความเท่าที่จะเก็บได้ในต้นฉบับนั้นมาแต่งใหม่ให้อ่านทราบกำเนิด
ของนครศรีธรรมราชด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายดังต่อไปนี้

ในโบราณกาล มีมหานครหนึ่ง ซึ่งตำนานไม่ได้บอกว่าเป็นนครนี้ชื่ออะไร กล่าวไว้
แต่ว่า “อาทิตยเมืองหลวง” ซึ่งคงหมายความว่าเมืองใหญ่ คำว่าหลวงคงไม่ใช่เป็นนาม
เมือง นอกจากไม่มีชื่อแล้ว เมืองนี้ตั้งอยู่ที่แลติจตุ ลองติจตุเท่าใด และเมื่อปีใด ความไม่
ปรากฏ ตำนานพรรณว่า มหานครนี้มีกำแพงสามชั้น จะเดินให้รอบต้องกินเวลาถึง ๓ วัน
บนซุ้มประตูพระนครมีรูปนาคราช ๗ หัว ๗ หางทุกประตู มีกฎการเรือนหลวงนับยอดของ
เรือนเหล่านี้นับได้ถึง ๓๐ ยอด ข้างซ้ายและขวาเป็นยอดต่ำ แต่ยอดกลางนั้นสูงสุดหมอกมีพระ
พุทธรูปถึง ๙,๐๐๐ องค์ พระราชผู้เป็นนรบดีของมหานครนี้ ทรงพระนามว่าพญาศรีธรรม
โคกราช มีสมภารบารมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่อย่างพันคนนา ทรงปกครองราชอาณาจักรด้วย
ทศพิธราชธรรม รัฐบาลของพระองค์เป็นรัฐบาลบงการ มีบาคุ ๔ นาย เป็นที่ปรึกษาราชการ
แผ่นดิน หัวหน้าคณะบาคุชื่อพงศาอราช ปราชากรข้าขอบขัณฑสีมาได้รับความร่มเย็นสุข
เกษมเปรมปรีดาทั่วกันทั่วเธอมีพระอัครมเหสีทรงพระนามสังคเทวี มีราชบุตรสองพระองค์
พระองค์ใหญ่ทรงพระนามเจตรราช พระองค์ที่สองทรงพระนามเสนราช

เมื่อพญาศรีธรรมโคกราชมีพระชนมายุได้ ๑๐๐ พรรษา ซึ่งปีนั้นเป็นปีมะเมีย
ชาตาเมืองถึงมาศ ได้เกิดโรคระบาดขึ้นทั่วไปและโรคนี้คือไข้ยมน พญาศรีธรรมโคกราช

ราชทรงปรึกษากับผู้ที่จะควรแก้ไขอย่างไร บาคูทั้งสี่กราบบังคมทูลว่า ถ้าจะประทับอยู่ที่เมืองนี้ต่อไป พวกพลครุวนายักษ์จักกินคนตายวินาศสิ้น ควรอพยพไปเสียให้พ้น พญาศรีธรรมโศกราชทรงพระราชดำริเห็นชอบ ก็ให้แต่งสำเภาและเรือต่างๆ แล้วทรงพาพระประยูรญาติราชบริพารและประชาราษฎรของพระองค์หนีไป เล่นไบนมาถึงเขินหาดทรายแก้วอันเป็นที่งามและน่าสบาย ก็ให้หยุดกระบวนเรือยกพลขึ้นบก แล้วสร้างที่ประทับโรงเรือนขึ้นที่ตำบลชายทะเลนั้น

พอการก่อสร้างที่ประทับที่อยู่ชั่วคราวนั้นเสร็จ ก็มีพราหมณ์ ๘ คน เข้ามาเฝ้า หัวหน้าชื่อพรหมสุริยะ กราบทูลว่าพวกตนได้ตั้งกองไพร่มาแต่ทางทิศตะวันออกเป็นเวลา ๗ วัน มาถึงหาดใหญ่กว้างริมทะเลเห็นพลับพลาที่ประทับและโรงเรือน ราชบริพารเพิ่งสร้างใหม่ก็เข้ามาเฝ้าด้วยความเคารพ และว่าตนมีแก้วจินดาดวงหนึ่ง ซึ่งได้มาจากถ้ำในกลางป่าขณะล่าเนื้อ เป็นแก้วจินดาที่งามมากขนาดเท่าลูกหมากสง ขอถวายแก้วจินดานั้นเป็นราชพลี พญาศรีธรรมโศกราชทรงพระโสมนัสยิ่ง ทรงถือว่าเป็นมหามงคล ท้าวทรงรับและประดิษฐานแก้วจินดาอันมีสีแสงพรรณรายนั้นไว้ในท้องพระโรง

ครั้นแล้วได้ตรัสปรึกษากับผู้สี่ในเรื่องจะวางแผนผังที่จะสร้างเมือง บาคูกราบบังคมทูลว่า ได้ทราบมาแต่บรรพบุรุษว่า เมืองลังกานี้คงงามนัก ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตไปดูเมืองลังกาจำแบบอย่างมาสร้างพระนครที่หาดทรายแก้วนี้ พญาศรีธรรมโศกราชก็พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บาคูทั้งสี่คุมช่าง ๑๐๐ คน ลงสำเภาแล่นไปยังลังกาทวีป

เมื่อสำเภาของบาคูทั้งสี่ไปถึงเมืองลังกา พญาลังกาทรงทราบว่ามีคนต่างด้าวเข้าเมือง มีโองการสั่งให้จับบาคูและคน ๑๐๐ คนนั้นกุมไว้ ทั้งนั้นคงเป็นเรื่องระแวงไม่ไว้ใจคนต่างด้าว (คงไม่ใช่เรื่องหนังสือเดินทางและวีซ่า) แล้วให้นำบาคูทั้งสี่เข้ามายังหน้าที่นั่งรับสั่งถามว่าล่องลำเข้ามาในแคว้นแคว้นของพระองค์ด้วยกิจธุระอันใด บาคูพงศาอราชผู้เป็นหัวหน้าคณะก็นำแผนที่หาดทรายแก้วขนถวายให้ทอดพระเนตร แล้วกราบทูลพระราชประสงค์ของพญาศรีธรรมโศกราชให้พญาลังกาทราบทุกประการ

พญาลังกาทรงยินดียินดีนักหนาที่ท้าวต่างแดนเห็นว่านครลังกาของพระองค์คงมาถึงกับ
 บรรดาจะเอาแบบอย่างไปสร้างบ้าง โปรดเกล้าให้คณะของบาทชุมพระราชนิเวศน์ เพื่อ
 จดจำแบบอย่างตามบรรดา แล้วตรัสถามว่า “มีเจ้าไทยฤๅหาไม่ได้ แห่งเมืองโพ้นไส”
 (เจ้าไทยในที่นี้หมายความว่าพระสงฆ์ไทย) พงศาราชกราบบังคมทูลว่าไม่มี รับสั่งว่า
 “เราจะให้เจ้าไทยไปแล” แล้วทรงเล่าต่อไปว่า ในลังกานี้มีภิกษุไทยอยู่สององค์ ซึ่งไม่
 ประรองและวิวาทกัน ต้องทรงห้ามปรามไกลเกลี่ยให้สามัคคีกันอยู่เป็นนิจ ควรจะนิมนต์
 ภิกษุนั้นไปไว้เมืองโน้นเสียองค์หนึ่ง จะได้ไปเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ครั้นพุทธกาลให้พญาศรี
 ธรรมโศกราชทรงทราบ บาทชุมพระราชโองการไปนิมนต์มหาพุทธคำเพียร มหาพุทธคำ
 เพียรรับนิมนต์ และว่าจะอยู่ที่ลังกาต่อไปก็จะมีแต่เรื่องวิวาทบาดหมางกัน บาทชุมจึงจำ
 แผนผังเมืองลังกาได้แม่นยำแล้ว ก็ตกแต่งสำเภาและรับมหาพุทธคำเพียรกราบบังคมลา
 พญาลังกา แล่นเรือกลับมายังหาดทรายแก้ว ครั้นถึงก็พากันเข้าเฝ้ากราบทูลข้อความทั้งปวง
 ให้พญาศรีธรรมโศกราชทรงทราบ พญาศรีธรรมโศกราชทรงพระโสมนัสยิ่งนัก พระราชทาน
 บำเหน็จรางวัลแก่บาทชุมทั้งสองและคณะ แล้วตรัสถามมหาพุทธคำเพียรว่า พระผู้เป็นเจ้าเห็น
 อย่างไรในการที่โยมจะสร้างเมืองใหม่ขึ้น ณ ที่นี้ มหาพุทธคำเพียรถวายพระพรว่า เป็นที่ทราบ
 กันมาหลายร้อยปีแล้วว่า มหาบพิตรจะเสด็จมาสร้างมหานครที่หาดทรายแก้วนี้ พญาศรีธรรม-
 โศกราชประหลาดพระราชหฤทัย รับสั่งถามว่าทราบกันอย่างไร เมื่อหลายร้อยปีมาแล้วอันเป็น
 เวลาที่โยมยังไม่ได้เกิด พระมหาพุทธคำเพียรจึงถวายพระพรว่าเรื่องเดิมมีมาดังนี้

ในอดีตกาลดึกดำบรรพ์มีเมืองสองเมือง เมืองหนึ่งชื่อนครบุรี พญาเสวยราชย์ทรง
 พระนามท้าวโคสีหาราช อัครมเหสีทรงพระนามเทวี ราชธิดาทรงพระนามเหมมาลา ราชบุตร
 พระนามทนต์กุมาร เมืองนี้ได้พระพันตราชูของพระพุทธเจ้าไว้เป็นศรีเมือง อีกเมืองหนึ่ง
 ตั้งอยู่ทางทิศทักษิณชื่อเมืองชนบุรี พญาเสวยราชย์ทรงพระนามอังกูตรราช อัครมเหสีทรง
 พระนามจันทเทวี เมืองชนบุรีเป็นเมืองที่บริบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์และกำลังทหาร แต่ไม่มี
 พระพันตราชูไว้บูชา ท้าวอังกูตรราชทรงทราบว่าที่เมืองนครบุรีมีพระธาตุกุกิดริษยา อยากได้
 พระธาตุมาไว้ในเมืองของพระองค์ จึงมีราชสาส์นไปยังท้าวโคสีหาราชขอพระพันตราชู และ

บอกไปในท้ายราชสาสน์นั้นว่า ถ้าท้าวโคสีหราชไม่ยอมให้ ก็ให้ตบแต่งเมืองเตรียมไว้รับกองทัพเมืองชั้นบุรีซึ่งจะยกไปรบแย่งพระที่นั่งนครธาตุให้จงได้

ฝ่ายท้าวโคสีหราช แม้จะทรงตระหนักพระราชหฤทัยว่าเมืองนครบุรีมีกำลังรบด้อยกว่าฝ่ายโน้นมาก แต่ก็เป็นนักสู้ จึงตอบสาสน์ไปเป็นทำนองว่าทางที่ชั้นบุรีจะเชิญพระธาตุไปจากนครบุรีได้นั้นมีอยู่ทางเดียว แต่ทางเชิญพระธาตุข้ามพระศพของพระองค์ แล้วดำรัสสั่งให้เสนามาตย์เตรียมการรับสงคราม

ทัพเมืองชั้นบุรียกมาถึงนครบุรีและตั้งประชิดกำแพง พระนครอยู่ท้าว โคสีหราชก่อนที่จะออกยุทธได้ดำรัสสั่งนางเหมมัลลาราชธิดากับทนต์กุมารราชบุตรว่า การสงครามครั้งนี้ฝ่ายเราเสียเปรียบทุกประการ ถ้าเห็นพระองค์เพลิงพลากเข้าศึก สองพี่น้องจงเล็ดลอดหลบหนีออกจากเมือง นำพระธาตุไปไว้เสียลังกา อย่าให้พระธาตุตกไปเป็นของปัจจามิตรได้เป็นอันขาด ในการสงครามครั้งนี้กองทัพนครบุรีสู้กองทัพชั้นบุรีไม่ได้ อย่างที่ท้าวโคสีหราชคาด และท้าวโคสีหราชเองก็ขาดคอช้างสวรรคตในสมรภูมิ

นางเหมมัลลาเชิญพระธาตุห่อเกล้าชฎาหนีออกจากเมืองกับทนต์กุมาร ลงสำเภาดินทางจะไปลังกาตามรับสั่งของพระราชบิดาสำเภาถูกพายุลมใหญ่กลางทะเลอัปปางลง สองพี่น้องว่ายน้ำขึ้นฝั่งได้ พากันเดินคั่นดงพงไพรจนมาถึงหาดทรายแก้ว รู้สึกเหน็ดเหนื่อยหิวโหยเป็นกำลังเดินทางต่อไปไม่ไหว ทั้งสถานที่ก็ทรนทรสลายน้ำพัดผ่น จึงฝังพระธาตุไว้ ณ หาดทรายนั้น แล้วทั้งสององค์ก็หาที่กำบังพักผ่อนพระกาย

ทันใดนั้นหน่ออกษัตริย์ทั้งสองได้เห็นพระอรหันต์องค์หนึ่งปรากฏกายมานมัสการพระธาตุ นางเหมมัลลาและทนต์กุมารออกจากที่กำบังมาถามว่า พระผู้เป็นเจ้าคือใคร มาแต่แห่งใด พระอรหันต์นั้นตอบว่า เรานี้คือลูกพระศากยวงศ์มหาเถรพรหมเทพเหาะผ่านมาทางนี้เห็นพระที่นั่งนครธาตุอยู่ที่นี้ จึงหยุดนมัสการ ก็แหละเจ้าหน่ออกษัตริย์ทั้งสองเป็นลูกเต้าเหล่าใคร และเหตุใดจึงมาอยู่ ณ ที่นี้โดยลำพัง เจ้าพี่น้องสององค์ก็เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นตั้งแต่ท้าวอังกุตรราชยกทัพมาแย่งพระธาตุจากท้าวโคสีหราชพระราชบิดา และท้าวโคสีหราชเสียเมืองขาดคอช้าง นางและอนุชาพาพระธาตุหนีจะไปลังกาตามรับสั่ง แต่เรือสำเภามาอัปปางลง จนได้ฝังพระธาตุเพื่อพักเหนื่อยที่หาดนี้ให้พระมหาเถรพรหมเทพทราบทุกประการ พระมหาเถรว่าถ้าจำเป็นจะต้องทำตามรับ

สั่งพระราชบิดาให้จงได้ก็ตามใจเถิด แต่ในการเชิญพระธาตุไปนั้น ถ้ามีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้น เข้าที่อัปจนต้องการความช่วยเหลือแล้วจงระลึกถึงเรา ว่าแล้วพระอรหันต์มหาเถรพรหมเทพก็เหาะหายไปในอากาศ

นางเหมมาลาและทณณกุมารกระทำวันทนาการพระมหาเถร แล้วก็ขุดพระธาตุขึ้นจากที่ฝัง ห่อเกล้าชฎานางอย่างเดิมชวนกันออกเดินทางต่อไป เมื่อถึงท่าตรังได้ขอโดยสารเรือสำเภาลำหนึ่งซึ่งจะไปลังกา แต่พอออกมาถึงกลางสมุทรก็เกิดการณ์มหัศจรรย์เรือสำเภานั้นหยุดอยู่กับที่ ไม่ยอมแล่นทั้งเดินหน้าและถอยหลัง นายสำเภาเรียกคนเรือทั้งปวงมาปรึกษาว่าจะทำอย่างไรดี ในที่สุดลงความเห็นพ้องกันว่า เหตุการณ์อย่างไม่เคยเกิดได้เกิดขึ้นทั้งนี้เพราะนางเหมมาลาและทณณกุมารมาในเรือ ถ้าฆ่าสองพี่น้องนั้นเสีย เรือก็คงจะแล่นไปได้ จึงจับนางเหมมาลาและทณณกุมารจะทำการประหารชีวิต ทนออกษัตริย์ทั้งสององค์ก็ระลึกถึงพระมหาเถรพรหมเทพ อริษฐานขอให้ท่านปาฏิหาริย์มาช่วย ทันใดนั้นพระยาครุฑใหญ่ยาวประมาณ ๓,๐๐๐ วา ได้บินมาที่เรือ แล้วกลายร่างเป็นพระมหาเถรพรหมเทพ ชี้แจงให้คนทั้งเรือทราบว่าการที่เรือไม่แล่นไปได้นั้น เพราะนาคทั้งหลายพากันขึ้นมานมัสการพระทันตธาตุ แล้วกล่าวต่อไปว่า สมเด็จพระบรมศาสดาได้โปรดประทานพุทธานุญาตว่าที่หาดทรายแก้วนั้น ในเบื้องหน้า ท้าวพญาองค์หนึ่งชื่อพญาศรีธรรมโศกราช จะมาตั้งเมืองใหญ่ขึ้น ให้ชื่อเมืองว่านครศรีธรรมราชมหานคร จะก่อเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่งเป็นพระมหาธาตุสูง ๓๗ วา การณ์จะเป็นตามพุทธานุญาตแน่แท้ นางเหมมาลาและทณณกุมารนมัสการพระอรหันต์มหาเถรและกล่าวว่า “เจ้ากูมีพระคุณจริง” พระมหาเถรพรหมเทพลาเจ้าสององค์แล้วก็เหาะหายไป เรือสำเภาก็เคลื่อนลำได้ และมาส่งเจ้าสององค์นั้นขึ้นฝั่ง นางเหมมาลาและทณณกุมารเดินทางกลับมาฝังพระธาตุไว้ยังหาดทรายแก้วตามเดิม

พญาศรีธรรมโศกราชได้ทรงสลับเรื่องซึ่งมหาพุทธานุญาตคำเพียรเล่าถวาย ทรงพระโสมนัสยิ่งนัก เกิดศรัทธาปสาทะยิ่งขึ้น ตั้งพระราชหฤทัยแน่วแน่ที่จะสร้างเมืองและพระมหาธาตุให้ตรงตามพุทธานุญาตให้จงได้ ทรงปรึกษามหาพุทธานุญาตคำเพียรและบำกุทั้งสี่ในรายละเอียดต่าง ๆ มหาพุทธานุญาตได้ชี้แจงว่า สิ่งสำคัญเบื้องต้นของการก่อสร้าง คือช่างและคนงาน ซึ่งต้องมีจำนวนมาก และแนะนำกุทั้งสี่ให้ไปจัดหาคนในช่องห้วยช่วงเขามาระดมงาน

เมื่อได้สร้างตัวเมืองขึ้นเสร็จแล้ว ได้ตั้งชื่อเมืองว่านครศรีธรรมราชมหานคร และในขณะที่จะทำอิฐทำปูนก่อพระมหาธาตุเจดีย์ มีผู้นำความมากราบทูลว่า พระพุทธสิหิงค์ที่เมืองลังกาได้ล่องน้ำทะเลมาโมทนา มีผีเสื้อ ผีพราย เงือก งู ฉลาม พืมหองว่ายนำตามรัศมีพระพุทธสิหิงค์มายังเกาะป็นัง เกาะแก้ว แล้วกลับคืนไปลังกา

อนึ่ง พญามัธยมประเทศได้มีพระราชสาส์นมาเจริญทางพระราชไมตรี พญาองค์นี้ตำนานกล่าวว่าเชี่ยวชาญในภาษาบาลี นางสนทมิตราเป็นอัครมเหสี มีนักสนม ๘๔๐๐๐ ในพระราชสาส์นนั้นว่าทรงยินดีกับพญาธรรมโศกราช ผู้มีบุญมहिมาในการที่จะสร้างพระมหาธาตุสูง ๓๗ วา พระราชสาส์นเจริญทางพระราชไมตรีนี้ เพิ่มความโสมนัสให้แก่พญาศรีธรรมโศกราชเป็นทวีคูณ

เมื่อมหาพุทธคำเพียรสั่งสอนบากุให้เรียนสวดมนต์ไหว้พระได้แล้ว พญาศรีธรรมโศกราช ก็ให้ตั้งพิธีสวดมนต์กำหนดเขตคามารามตึงหินและตั้งอิฐก่อฐานพระมหาเจดีย์ ครั้นนั้นพญาศรีธรรมโศกราชทรงพระวิตถ์ยิ่งนัก ในข้อที่จะหาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุ ในตำนานกล่าวว่า “พญาศรีธรรมโศกราชเป็นทุกข์ประหม่นหนักหนาว่าจะคิดฉันทใดแล จะได้พระสารีริกธาตุ” ๕๕ เพราะทราบกันเพียงว่ามีพระบรมธาตุฝังอยู่ในบริเวณหาดทรายแก้ว แต่หามิใครทราบไม่ว่าฝังที่ตรงไหน ภายหลังที่ได้ปรึกษาหารือกันโดยรอบคอบแล้ว ได้ตกลงใช้วิธีเอาทองเทาลูกฟักแขวนค้อม้าบ่าวทั่วทั้งเมืองว่า ถ้าผู้ใคร่แห่งที่พระบรมสารีริกธาตุ จะให้ทองแก่ผู้ ๕๕

กาลนั้นมีชายชราผู้หนึ่ง อายุประมาณ ๑๒๐ ปี มาแจ้งต่ออำมาตย์ผู้บ่าวร้องว่า เมื่อตนยังเยาว์อยู่ บิดาได้นำไปซื้อที่พระธาตุให้ดูว่ามีผู้นำมาฝังไว้ อำมาตย์นำชายชรานั้นเข้าเฝ้ากราบทูลให้พญาศรีธรรมโศกราชทรงทราบ ท้าวให้ชุดดินตรงนั้นลงไป ก็พบเจดีย์ใต้ดินแต่มีหุ่นยนต์เฝ้าอยู่ เชิญพระธาตุขึ้นมาหาได้ไม่ พญาศรีธรรมโศกราชทรง “เป็นทุกข์ประหม่นหนักหนา” อีกครั้งหนึ่ง และต้องให้อำมาตย์เอาทองเทาลูกฟักอีกก้อนหนึ่งแขวนค้อม้าบ่าวไปว่า ผู้ใดปราบหุ่นยนต์ได้ไซ้ จะให้ทองแก่ผู้ ๕๕

คราวนี้กระต่ายเชื่องใจผู้หนึ่งเข้ามาแจ้งต่ออำมาตย์ว่า เมื่อบิดาของเขายังมีชีวิตอยู่ ได้ไปศึกษาวิชาปราบหุ่นยนต์มาแต่เมืองโรมวิสย เรียนแล้วสักตำราด้วยหมึกดำไว้ที่ร่างกาย ทางเมืองโรมวิสยไม่ต้องการให้คนต่างตัวรู้ตำรา จึงใช้หุ่นยนต์มาตัดคอบิดากระต่ายนั้นเอาศีรษะไป กระต่ายเรียนตำราซึ่งสักอยู่ที่ศพบิดาได้ พญาศรีธรรมโศกราชทรงพระโสมนัสยิ่งนักประทานทองเท่าลูกฟักแก่กระต่าย แล้วให้ลงมือจัดการปราบหุ่นยนต์ กระต่ายจึงไปเก็บใบยาตามตำราทอดใส่หุ่นยนต์ หุ่นยนต์ก็สิ้นฤทธิ์ขึ้นนิ่งอยู่ การปราบหุ่นยนต์นี้ทำให้พระอินทร์รู้สึกร้อนเป็นกำลัง ต้องมีอินทรีโองการให้พระวิศณุกรรมลงมาช่วยพระวิศณุกรรมเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นมาถวายพญาศรีธรรมโศกราช และอยู่ช่วยตกแต่งพระมหาธาตุจนเสร็จงาน แล้วจึงลากลับขึ้นไปเสนอรายงานต่อพระอินทร์

ในกาลครั้งนั้น พญาศรีธรรมโศกราชโปรดให้สร้างเมืองขึ้นใหม่อีก ๑๒ เมือง เป็นหัวเมืองขึ้นของนครศรีธรรมราชมหานคร คือ (๑) เมืองสาย เจ้าเมืองถือตราหนู (๒) เมืองทานี เจ้าเมืองถือตราวัว (๓) เมืองกะลันตัน เจ้าเมืองถือตราเสือ (๔) เมืองปะหัง เจ้าเมืองถือตรากระท่าย (๕) เมืองไทร เจ้าเมืองถือตรางูใหญ่ (๖) เมืองพัทลุง เจ้าเมืองถือตรางูเล็ก (๗) เมืองตรัง เจ้าเมืองถือตราม้า (๘) เมืองชุมพร เจ้าเมืองถือตราแพะ (๙) เมืองบันโทสม เจ้าเมืองถือตราวานร (๑๐) เมืองสะอูเลา เจ้าเมืองถือตราไก่ (๑๑) เมืองตะกั่วถลาง เจ้าเมืองถือตราสุนัข (๑๒) เมืองกระเจ้าเมืองถือตราสุกร สร้างเมือง ๑๒ นักษัตริย์เป็นหัวเมืองขึ้นของนครศรีธรรมราชมหานครนี้แล้ว พญาศรีธรรมโศกราชก็ทรงผลิตผลิตกับการก่อสร้างเพิ่มเติมตกแต่งพระมหาธาตุเพื่อให้งดงามยิ่งขึ้นต่อไป

ขณะนั้นพญาศรีธรรมโศกราชมีพระชนมายุมากแล้ว และเป็นเวลาที่จะสิ้นวสานของพระองค์ เกิดไข้หาลงทั่วทั้งเมือง มหาพุทธคำเพียรและบางคนหนึ่งก็สิ้นชีวิตลง ราษฎรพากันทั้งเหย้าเรือนอพยพหนีไข้ร้ายเข้าไปอยู่ป่า ไม่เข้าใช้ห่านั้นก็ระบาคเข้าไปในวัง พญาศรีธรรมโศกราชและเชื้อพระวงศ์ทุกองค์ต่างก็ป่วยแพ้ไข้ กษัตริย์ผู้ครองนครศรีธรรมราชวงศ์นี้สูญสิ้นไปทั้งวงศ์

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งแสดงกำเนิดของเมืองและของพระบรมธาตุที่นั้นสันกระแสดความเพียงเท่านั้น ข้อความต่อไปในตำนานซึ่งฉบับขาดเป็นห่วง ๆ ตอน ๆ ล้วนเป็นเรื่อง

ของผู้ครองเมืองแต่ละคน ไครมาครองเมืองผู้นี้ก็เปลี่ยนนามเป็นพญาศรีธรรมโศกราช ตอนหนึ่งในตำนานแสดงว่าเมื่อสมัยศรีอยุธยาเรืองอำนาจ นครศรีธรรมราชได้กลายเป็นเมืองประเทศราชของไทย ความตอนนั้นว่าดังนี้

“ท้าวอุทองยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นชี้ว่า แต่เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายทักษิณเป็นแดนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช แต่เทียมแท่นศิลาไปฝ่ายอุดรเป็นแดนท้าวอุทองแลเดชโพธิสมภารของท้าวอุทอง พญาศรีธรรมโศกราช ไม่ทั้งปวงก็แหวกออกคราวนั้นแล ท้าวอุทอง พญาศรีธรรมโศกราชหลังน้ำทักษิณตก อภิษฐานเป็นพระญาติวงศ์กันสืบไป ถ้าสิ้นบุญพญาศรีธรรมโศกราชแล้ว เธอฝากพระนางพญาศรีธรรมโศกราชและทั้งพญาจันทรภาณุ พญาพงศ์สุราหะผู้น้องทั้งสองด้วย และพญาศรีธรรมโศกราชว่าแก่ท้าวอุทอง ณ เมืองของท่านโพ้นขัดสังโคบ้างซึ่งหาไม่ ท้าวอุทองบอกว่าขัดแต่หวาย แลมี คั้นขอ เชือกขวัน พวนคร้อง แลพญาศรีธรรมโศกราชว่าจะจัดให้เขาส่งทุกปี และท้าวอุทองว่าแก่พญาศรีธรรมโศกราช เมืองของท่านขัดสังโคเล่า แลพระยาศรีธรรมโศกราชว่า ขัดแต่เกลือ อาณาประชาราษฎรไม่รู้ทำกินแล้วท้าวอุทองว่า จงให้สำเภาเข้ามาจะจัดให้ออกไป จะได้ทำบุญให้ท่าน แล้วพญาศรีธรรมโศกราช ท้าวอุทองปราศรัยกันแล้วก็เสด็จกลับมายังเมืองทั้งสองฝ่าย แลครั้นมาถึงเมืองนครศรีธรรมราช พญาศรีธรรมโศกราชให้เร่งคนทั้งหลายให้ทำพระมหาธาตุลงรักปิดทองสำเร็จแล้วกาเกณฑ์ให้หัวเมือง ๑๒ นักษัตริย์ทำพระห้อง แล้วพญาศรีธรรมโศกราชก็ให้ทำพระไพหารใหญ่ชื่อไพหารหลวง แล้วส่งเครื่องบรรณาการ มีพระราชสารบอกถวายให้ส่วนไปถึงท้าวอุทอง ๆ ก็ให้ทองมาปิดพระมหาธาตุและเกลือมาด้วย อยู่มานานพญาศรีธรรมโศกราชก็ถึงแก่กรรม

พญาจันทรภาณุผู้น้องเป็นพญาแทน แลบอกข่าวไปถึงท้าว อุทอง ๆ ก็ให้เครื่องไทยทานมาช่วยส่งการพระศพพญาศรีธรรมโศกราช และพญาจันทรภาณุเป็นพญาอยู่ได้ประมาณ ๗ ขวบ เกิดไข้ยมนลงทั้งเมือง คนตายวินาศประไลย แลพญาจันทรภาณุ พญาพงศ์สุราหะตริกันด้วยมหาเถรสังฆานุเทพแล้ว พาครอบครัวลงเรือหนีไข้ยมน ไข้ก็ตามลงเรือพญาๆ ลูกเมียก็ตายสิ้น พระมหาเถรสังฆานุเทพก็ตาย เมืองนครศรีธรรมราชอยู่เป็นบารังโรมอยู่หิ่งนาน”

ขอจบข้อความในต้นฉบับตำนานเพียงเท่านี้ จะนำความต่อไปในนั้นมาแต่งอีกก็จะ
นอกเรื่องกำเนิดของนครศรีธรรมราช เท่าที่บรรยายมาแล้ว เป็นอันสรุปได้ว่า แผ่นดิน
อันเป็นที่ตั้งนครศรีธรรมราชนั้น เมื่อตั้งเป็นบ้านเมืองขึ้นแล้วก็เป็เมืองเอกราชตลอดมาจน
ศตวรรษที่ ๑๖ แห่งพุทธศักราช จึงได้ตกเป็นดินแดนของขอม แต่ขอมก็ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง
กับการภายใน ถือเป็เมืองขึ้นเท่านั้นถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีอำนาจ
ขึ้น นครศรีธรรมราชตกมาเป็นของไทย แต่ไทยสมัยสุโขทัยก็ให้เมืองนี้ปกครองตนเอง เป็
เมืองประเทศราชอย่างเดียวกับเมืองขอม เป็นอย่างนี้เรื่อยมาจนปลายศตวรรษที่ ๑๙ สมัย
ศรีอยุธยา (อู่ทอง) มีอำนาจ ซึ่งตอนแรกให้เป็นประเทศราช ดังปรากฏในตำนานว่ามีการหลัง
น้ำทักษิโณทกแบ่งเขตแดนกัน แต่กาลต่อมาไทยเข้าครองเมืองนี้เอง และลดฐานะเมืองลงเป็น
ชั้นเมืองพระยามหานคร แต่นั้นมาเจ้าเมืองก็เป็นคนไทย หรือถ้าบางคราวไม่ใช่ไทยแท้ ก็เป็น
ผู้ซึ่งไทยแต่งตั้งให้ไปครอง นครศรีธรรมราชเป็นชั้นเมืองพระยามหานครมาจนกรุงศรีอยุธยา
เสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเมืองเอกราชอีกครั้งหนึ่ง

พม่าชนะคราวนั้นไม่ได้ดินแดนไทยทั้งหมด ไทยที่ไม่แพ้จึงตั้งเป็นอิสระชั้น ๕ พวก
ที่พิชฌโลกพวกหนึ่ง ที่สวางคบุรีพวกหนึ่ง ที่พิมายพวกหนึ่ง ที่จันทบุรีพวกหนึ่ง ที่นคร
ศรีธรรมราชพวกหนึ่ง พวกจันทบุรีสามารถกว่าพวกอื่น ก็กรุงศรีอยุธยาและขับไล่พม่าไปได้
หัวหน้าคือพระยาตาก (สิน) ขึ้นปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินไทยตั้งราชธานีขึ้นที่กรุงธนบุรี
สมัยธนบุรีเป็นราชธานีของไทยนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าให้ยกนคร
ศรีธรรมราชขึ้นเป็นเมืองประเทศราชอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๑

ผู้ที่ตั้งตัวเป็นหัวหน้า ที่นครศรีธรรมราช คือหลวงสิทธิ นายเวรมหาดเล็กซึ่ง
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโปรดให้เป็นปลัดเมือง ตัวเจ้าเมืองคือพระยานครถูกฟ้องต้องเรียกตัวมา
ชำระและถอด หลวงนายสิทธิซึ่งเป็นผู้รักษาเมืองอยู่ เมื่อได้ข่าวว่ากรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก
แล้ว ก็ตั้งตัวเองขึ้นเป็นเจ้านคร เทียวตีเมืองต่างๆ ในแหลมมลายูที่มีได้ขึ้นก่อนนครศรีธรรม-
ราช เมื่อได้กำลังพอแล้วก็แข็งเมืองขึ้นเป็นพวกใหญ่พวกหนึ่งทางทิศใต้

ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเกณฑ์กองทัพให้ยกหลวงหน้า
ไปนครศรีธรรมราชเพื่อปราบพวกเจ้านคร แล้วยกทัพหลวงเสด็จตามไปได้เมืองนครศรีธรรมราช

และได้ตัวเจ้านครเข้ามากรุงธนบุรี ส่วนทางนครศรีธรรมราชนั้นโปรดเกล้าให้พระเจ้าหลานเธอ เจ้าราชสุริยวงศ์เป็นผู้ครอง และยกฐานะเมืองขึ้นเป็นเมืองประเทศราช

ปีพุทธศักราช ๒๓๑๕ เจ้าราชสุริยวงศ์ถึงพิราลัย ตำแหน่งผู้ครองนครศรีธรรมราชว่างลง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชดำริว่า เจ้านครมีความชอบทั้งในราชการแผ่นดินและส่วนพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้กลับไปครองนครศรีธรรมราชตามเดิม การตั้งเจ้านครครั้งนั้น พิธีการเป็นทำนองกษัตริย์พระองค์หนึ่ง มอบเมืองให้แก่กษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง ตั้งเป็นพระเจ้าชั้นทศสิมา เรียกนามว่า ชัตติยราชนิคมสมมติมหิศวรรค์ พระเจ้านครศรีธรรมราช พระราชทานเครื่องยศอย่างเจ้าทุกอย่าง กำหนดไปในกฎที่แต่งตั้งอย่างชัดเจนว่า ให้พระเจ้าชั้นทศสิมาบำรุงฝ่ายหน้าฝ่ายใน ให้สรรพไปด้วยสุรางคนางปรารงค์ปราสาท เรือนหลวงน้อยใหญ่ในนอกพระนครขอบชั้นทศสิมา ให้ตั้งเสนาบดีจตุสดมภ์ได้อย่างเดียวกับกรุงธนบุรี พระเจ้านครกลับไปครองนครศรีธรรมราชคราวนี้ ครองอย่างกษัตริย์ครองเมือง ที่ว่าราชการก็เรียกว่าท้องพระโรง และตั้งเจ้าพัฒนบุตรเขยซึ่งเป็นอุปราชอยู่แล้วขึ้นเป็นมหาอุปราช (เจ้าพัฒนผู้นี้คือ พระยาสุธรรมมนตรีพัฒน์)

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๒๕ ทางกรุงธนบุรีเกิดจลาจล สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระราชเสวยพระชนม์ชีพ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า และเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้ลดบรรดาศักดิ์พระเจ้าชัตติยราชลงเป็นเจ้าพระยานคร ลดตำแหน่งเสนาบดีลงเป็นกรมการเหมือนหัวเมืองอื่น ๆ เจ้านครต้องพ้นจากตำแหน่ง กลับเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ เมื่อปี ๒๓๒๗ และอยู่ต่อมาได้ไม่นานเท่าใดก็ถึงอสัญกรรม

ความเป็นเอกราชและประเทศราชของนครศรีธรรมราชได้สิ้นสุดลงเพียงนี้ แต่นั่นก็มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอกสำคัญหัวเมืองหนึ่งของประเทศไทยตลอดมาจนทุกวันนี้.

โคลงสี่สุภาพ

อย่าพุ่มใจกับชั้น
เจ้าไพร่สูงประเสริฐ
ใครก็เลือกที่เกิด
สมมติคอกสูงด้อย

กำเนิด
ต่ำด้อย
เองไม่ ได้พอ
ที่แท้เหมือนกัน

ชีวิตในวัฏห้วง
คล้ายกับข้ามสะพาน
ขึ้นสูงไม่ช้านาน
ขึ้นอยู่อย่าคุยโป้ง

สงสาร
ลี้วโค้ง
ลงต่ำ
หยิ่งเพื่อเผลอตัว

กลัวทุกข์มาจิตร้อน
ยิ่งคิดยิ่งน่าพริ้ง
มาจริงไม่มาถึง
เหมือนหนึ่งพายุลำ

รุ่มรัง
พริ้งคร้าม
ที่นึก
ผ่านแล้วพลันหาย

ถาวรสมบัตินั้น
อยู่ติดกายตรึงตรา
ทน กล้า หมั่น บัณฑิต
จงเร่งรีบหาด้วย

น่าหา ไว้เฮย
ตราบม้วย
วิริยะ
ยากได้ดังประสงค์

สุขกับทุกข์คู่คล้าย
ได้สุขต้องได้ความ
ทุกข์เสร็จก็สบาย
ยังอยากสุขจนม้วย

เงาตาม ก็นานา
ทุกข์ด้วย
สุขใหม่
ไม่พ้นทุกข์ถึง

ทุกสิ่งในโลกนี้^๕
 เรายิ่งยุ่งกับมัน
 มันยิ่งยุ่งพัวพัน
 ก่อเหตุการณ์ทุกแคล้ว

น่าขัน
 มากแล้ว
 เรามาก
 คลาดพ้นผลกระทบ

จะลงนรกขึ้น^๕
 ก็ชาติปัจจุบัน
 ชาติในเกษมสันต์^๕
 ชาติอื่นก็ไม่แคล้ว

สรวงสวรรค์
 นี่แล้ว
 หรือทุกข์^๕
 อย่างนั้นอย่างนั้น

รู้อะไรไม่รู้เท่า^๕
 ทำชั่วไว้ก่น
 รู้สึกผิดแล้วชวน^๕
 ละชั่วเสียแล้วตง^๕

จักตน^๕
 ก็^๕
 ขวายคิด^๕
 จิตเกือกการดี^๕

กินกับการคุ่น^๕
 การแบ่งเป็นสามลำ
 ลงทุนเหน้อยยากทำ
 สองแย่งที่สามนั้น^๕

ของจำ เป็นเอย^๕
 ดับชน^๕
 เป็นที่ หนึ่งพ่อ
 พวกร้อชอกกิน

อย่ามัวแต่คิดไ้อ้
 พุดยกตัวเวียนวน
 ถ้าสามารถจริงคน
 อย่าพละมทรองครบสน^๕

อวดตน
 เล่นเล่น^๕
 ย่อมทราบ
 เสร็จแล้วจงทำ

ทำการมัวแต่คร่ำ
เริ่มน้อยเปลี่ยนความคิด
การจะไม่สัมฤทธิ์
ถูกผิดทำผิดกัน

ความผิด
กลับต้น
สักอย่าง
เงื่อนเค้าแก้ไข

หวังดีแล้วอย่าคร่ำ
ยามคิดคิดด้วยใจ
กระทำกิจใดใด
ถึงหากตัวเป็นข้า

ขามใคร
มันกล้า
เด็ดขาด
จิตนั้นเจ้าคน

ยอดกิจคือกิจเกื้อ
คนยอดคนคนเฉพาะ
เป็นใครอย่าเลือกเจาะ
กาลอื่นฤทัยได้

สงเคราะห์
พักรไถ่
จงบุค คลพอ
เท่าด้วยปัจจุบัน

นึกอยากอยู่แต่ข้าง
ใครจะว่าเป็นผิด
แต่ถ้าไม่สมคิด
อย่าเกิดทุกข์คลั่งไคล้

ในจิต
ไปได้
ถึงคาด
เราร้อนฤดี

อันจิตนั้นเปรียบตุ้
จำซึ่งปวงความคิด
สารพัดชอบผิด
คนทราบความคิดได้

เหล็กปิด
คงไว้
ดีชั่ว
ก็ด้วยปากเรา

คนเรานั้นยังได้^๕

ถึงอยากแสนอยากหาก

ตะเกียกตะกายมาก

ไม่ยากแต่โชคให้

หกลสมุดแห่งชาติ
ยังอยุ่ชาติสาขานกรราช^๖
โชคไว้
ก็ป่วย กาลพอ
ก็ได้มาเอง

คำกำลังจิตนั้น^๕

ดีกว่ามีธนทรัพย์

ในยามที่ตกอับ

สินทรัพย์หรือจะต้าน

เหลือนับ

สักล้าน

ทุกข์โศก

ต่อสู้ด้วยทุกข์ไหว

มีทรัพย์อำนาจทั้ง^๕

แต่ห้วงยุ้งรุงรัง

ทลิตทกเทียวเซซัง

ให้เลือกอย่างหนึ่งชั้น

นามคง โด่งเอย

เคือคร้อน

รู้สงบ ใจพอ

เลือกข้างขอทาน

บางที่ถึงจะได้^๕

แต่เพื่อเกียรติชาตินาม

ควรจะพยายาม

แสนอยากก็ควรกลั้น^๕

ตั้งความ อยากนา

เพื่อชั้น^๕

ยังจิต

กลัดไว้ในทรวง

อย่าอยู่อย่างอยากนี้^๕

เมื่อเด็กต้องท่องจำ

ผู้ใหญ่ก็ลองทำ

อยู่อย่างไม่อยากได้

อ น้า

จดไว้

ดุเถิด

เด็ดแท้ทุกข์หาย

ยามให้ให้อย่าได้
 ล้นปากแล้วอย่ากลาย
 ทำงานอย่ามัวกราย
 ส่งเสร็จการใหญ่น้อย

เสียดาย
 กลับถ้อย
 กรีดไหย่ง
 อย่าเยื้องยักทาง

ไม่อิจฉาท่านผู้
 ไม่ใส่ร้ายให้ใคร
 ใครขอช่วยช่วยไป
 ปลอดพิบัติภัยล้า

อื่นใด
 ชอกช้า
 ตามสัท ธาพ่อ
 เลิศไรศัตรุ

เว้นกรรมอันก่อให้
 เป็นเกราะหุ้มสกันธ
 ศัตรุสัคนแสนคน
 อาวุธแสนไม่ต้อง

ติตน ไตนา
 ปกป้อง
 คิณประทุษ
 ตะแม่ผิวหนัง

ใครพาลใครคิดร้าย
 ไม่ผิดมันแก่งเอา
 คนอยากเชื่อช่างเขา
 ใครผิดใครชั่วร้าย

ต่อเรา
 ผิดบ้าย
 เพียงครู่ หรอกพ่อ
 ไม่ช้าคนเห็น

รักสงบอย่าคบผู้
 รักชีพอย่าคิดราน
 รักตนแต่คิดผลาญ
 ใครจะยอมให้ช้า

เป็นพาล
 รบเร้า
 ผู้
 คึกข้างเดียวทำ

อย่าเอาตนเทียบผู้
มนุษย์นับล้านใน
ชีวิตว่างโซ่ใจ
ชีวิตเราเราสร้าง

อื่นใด ไตเลย
โลกกว้าง
ของเฉพาะ ตัวพ่อ
สถิต^{๕๕}ชนจกรอง

หวานพืชพืชงอกให้
ตั้งพุทธนิพนธ์ภา
บูชาท่านท่านบูชา
ไหว้ท่านตนจักได้

เป็นปรา กฏนา
ฉิตไว้
ตนเช่น กันพ่อ
ตอบด้วยวันทนา

ฉันใดถ้าคิดร้าย
ตนจะถูกตอแย
รักตนเร่งเผอแผ่
ภาชิตกล่าวสนสน^{๕๕}

รังแก เขาฤา
เลี้ยง^{๕๕}นั้น
ผู้อื่น
ศก^{๕๕}ซึ่งตรึงใจ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ วงศ์แสงี่ยมการพิมพ์ ตรอกสุเทวาสีแยกมหานาค พระนคร โทร. 813749
นายมานพ วงศ์แสงี่ยม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2513

